

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Denisa Kryková

Ageismus

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Denisa Kryková**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

KRYKOVÁ, Denisa. *Ageismus*. Praha, 2011. 61 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí bakalářské práce Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.

Anotace (abstrakt)

Práce se zabývá problematikou ageismu neboli věkovou diskriminací. Prvně je vysvětleno demografické stárnutí a jeho dopad na společnost. Poté je definován pojem ageismus a jsou uvedeny zdroje, ze kterých vychází, těmi mohou být: demografická panika, mediální prezentace stáří, ekonomická neaktivita, kult mládí, generační konflikt a věková segregace. Dále jsou také vyjmenovány a rozebrány nejčastější stereotypy a předsudky, které se vážou ke stáří a z nichž plyne diskriminace na základě věku: stejnost, nemocnost, neužitečnost, ošklivost, asexuálnost, chudoba. Je uvedena jedna z oblastí, kde ageismus působí - trh práce. V závěru práce lze nalézt jednotlivá řešení problematiky ageismu v rovině obecné (věková inkluze, programy mezigeneračního setkávání, negativní sankce, sociální separace, využití médií, kampaně) i pro specifickou oblast trhu práce (age management, využití pozitivních vlastností starších pracovníků).

Abstract

This work discusses a problem of ageism also known as age discrimination. At first is explained demographic aging and its impact on the society. Then is defined a conception of the ageism and its resources: panic from demography, medial presentation of old age, economic inactivity, cult of youth, generational conflict and age segregation. Then are specified and analyzed most frequent stereotypes and prejudice about the old age: homogeneity, sickness, uselessness, asexuality, ugliness, poorness. One of many spheres, where the ageism appears is discussed - labour market. In the end of the work can be found the solutions of ageism in universal level (age inclusion, programs of intergenerational meeting, negative sanctions, social separation, usage of media, campaigns) and in the labour market sphere (age management, usage of positive attributes of elderly people).

Klíčová slova

Ageismus, diskriminace, stáří, stárnutí, stereotypy, předsudky, trh práce

Keywords

Ageism, discrimination, old age, aging, stereotypes, prejudice, labour market

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Denisa Kryková

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat především své konzultantce Doc. PhDr. Jadwize Šanderové, CSc. za podnětné připomínky a ochotnou spolupráci.

Obsah

ÚVOD.....	8
1. DEMOGRAFICKÉ STÁRNUTÍ.....	9
1.1 OBECNĚ.....	9
1.2 STÁRNUTÍ VRCHOLU VĚKOVÉ PYRAMIDY	10
1.3 STÁRNUTÍ ZÁKLADNY VĚKOVÉ PYRAMIDY	11
1.4 PROMĚNY STROMU ŽIVOTA	12
1.5 DŮSLEDKY DEMOGRAFICKÉHO STÁRNUTÍ	14
2. AGEISMUS	16
2.1 TEORIE	16
2.2 HRANICE STÁŘÍ	18
2.3 AGEISMUS V ČR.....	20
2.4 ZDROJE AGEISMU	22
2.4.1 Demografická panika	22
2.4.2 Mediální prezentace stáří.....	24
2.4.3 Ekonomická neaktivita	27
2.4.4 Kult mládeže.....	28
2.4.5 Generační konflikt.....	29
2.4.6 Věková segregace.....	29
3. STEREOTYPY, PŘEDSUDEKY A MÝTY O STARÝCH LIDECH.....	30
3.1 POJMY	30
3.2 PŘEHLED MÝTŮ A STEREOTYPŮ O STÁŘÍ	31
3.3 NEJČASTĚJŠÍ MÝTY A STEREOTYPY.....	34
3.3.1 Stejnost	34
3.3.2 Nemocnost	35
3.3.3 Neužitečnost	35
3.3.4 Ošklivost.....	36
3.3.5 Asexuálnost.....	36
3.3.6 Chudoba	37
4. AGEISMUS NA TRHU PRÁCE	38
4.1 STARŠÍ LIDÉ NA TRHU PRÁCE.....	39
4.2 PROJEVY AGEISMU NA TRHU PRÁCE.....	40
5. ŘEŠENÍ AGEISMU.....	44
5.1 OBECNĚ.....	44
5.2 TRH PRÁCE	46
ZÁVĚR	48
POUŽITÁ LITERATURA	51
SEZNAM PŘÍLOH.....	56
PŘÍLOHY	57

Úvod

Naše populace stárne - v budoucích desetiletích výrazně naroste počet starších lidí a ubude produktivní složky populace, a proto je třeba určitých změn. Demografické stárnutí obyvatel je jedním z nejaktuálnějších a nejpálčivějších problémů současné doby ve většině vyspělých států.

Ve své práci se zaměřím na problematiku ageismu a z něj vyplývající znevýhodňující postoj ke starším lidem a jejich diskriminaci. Tento přístup se stává velice problematickým a nežádoucím vzhledem k neustále rostoucímu počtu nejstaršího obyvatelstva, které dosáhne zhruba třetiny celkové populace. Tento problém se však netýká pouze seniorů, nýbrž i lidí, kteří se teprve k důchodovému věku přibližují. Zajímám se o ageismus v české společnosti – nakolik je rozšířen, jak se projevuje. Protože ageistické postoje většinou vycházejí ze stereotypů a mýtů o stáří, chtěla bych nalézt ty nejčastější a nejrozšířenější z nich a analyzovat je.

Poté bych se chtěla dotknout specifické oblasti, kde ageismus působí - trhu práce, protože právě tam má největší dopad a zakořeněné předsudky, stereotypy a mýty o starých lidech jim znesnadňují participovat na trhu práce. Avšak pro udržení stabilního financování zdravotního a důchodového systému musí být zvýšena zaměstnanost všech skupin populace, především ve skupině osob v předdůchodovém věku, a proto bude potřeba starším lidem v co největší míře usnadnit účast na trhu práce.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012 probíhající pod záštitou Ministerstva práce a sociálních věcí apeluje jak na zaměstnavatele, tak starší zaměstnance: „*Ke zvýšení zaměstnanosti starších osob a prodloužení pracovního života je nezbytné motivovat jak zaměstnavatele, tak starší zaměstnance. K prodloužení pracovního aktivního života je žádoucí zlepšit kvalitu pracovního života.*“ A kvalitní pracovní život určitě nezahrnuje diskriminaci a znevýhodňování.

V závěru práce se pokusím nalézt vhodná řešení pro problematiku ageismu v rámci obecném, ale i specifická opatření pro oblast trhu práce. Práci zpracuji na základě odborné literatury a sekundární analýzy výzkumů, proběhlých v České republice, zaměřených na starší osoby, trh práce, ageismus a příbuzná témata.

1. Demografické stárnutí

V první kapitole své práce bych chtěla představit pojem demografické stárnutí, který patří k současným aktuálním tématům vyspělých států světa a vyvolává řadu otázek v souvislosti s budoucím uspořádáním společnosti. Demografické stárnutí zapříčiňuje změny, na které se je třeba se připravit - především bude nutné změnit přístup ke starším lidem, kterých bude postupně přibývat.

1.1 Obecně

Demografické stárnutí je na počátku 3. tisíciletí jeden z nejdiskutovanějších problémů vyspělých států světa. Ačkoliv téma stárnutí bylo významné vždy, ve 20. století se jeho důležitost výrazně zvýšila, neboť dříve se jednalo spíše o rozměr individuální, kdežto dnes jde o rozměr celospolečenský. Zjednodušeně řečeno bylo dříve starších lidí poskrovnu, ale postupem času se poměry jednotlivých složek populace změnily.

Jaký je rozdíl mezi zmiňovaným individuálním a celospolečenským stárnutím? Individuální stárnutí je biologický, celoživotní a nezvratný proces, kterému se nevyhne nikdo z nás. Každý jedinec však stárne jinak, v závislosti na životním stylu, výživě, pohlaví, prostředí, psychickém stavu a dalších attributech každodenního života. Dříve byli v oblasti zájmu právě tito „individuální staří“, kterých nebylo mnoho a dožít se vysokého věku bylo výjimečné.

Od poloviny 20. století starých lidí výrazně přibývá. Mluvíme o demografickém stárnutí, které popisuje stárnutí celých populací. Mění se rozložení věkové pyramidy, počet starších lidí narůstá relativně i absolutně v dané populaci. Můžeme říci, že dochází k proměnám v zastoupení předproduktivní a poproduktivní složky obyvatelstva [Dimitrová, 2007, s. 2]. V tomto případě jde tedy o celospolečenský rozměr stárnutí.

1.2 Stárnutí vrcholu věkové pyramidy

Demografické stárnutí může být způsobeno dvěma různými příčinami. Tou první je „stárnutí vrcholku věkové pyramidy“, kdy se zvyšuje počet starších lidí v důsledku nižší úmrtnosti ve vyšším věku a dožívání se vyššího věku celkově.

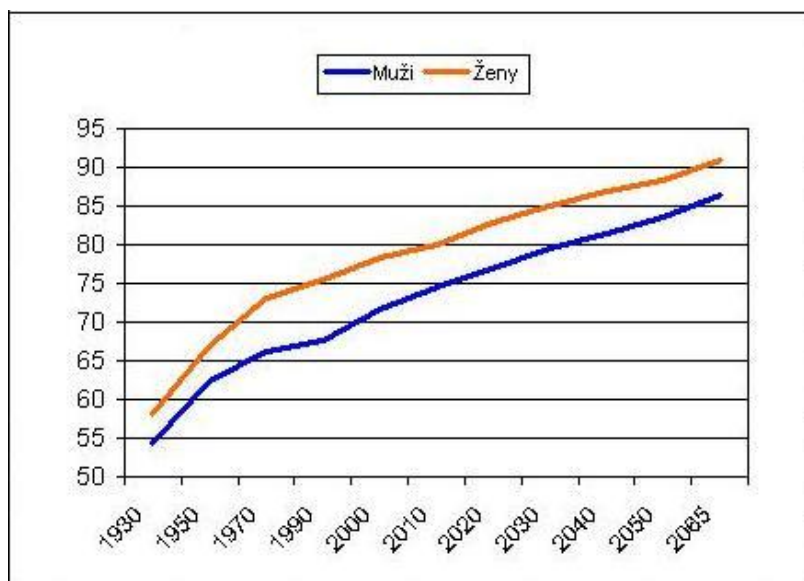
Ne vždy se však lidé dožívali tak vysokého věku jako dnes. Ve starověkém Řecku a Římě byl průměrný věk okolo 25 let, v Evropě v 16. století se lidé dožívali podobného věku. O dvě století později – v roce 1725 se průměrný věk navýšil na 30 let a v 19. století na 40 let [Bláha in Haškovcová, 2010, s. 22].

To, že se dožíváme značně vyššího věku než v dřívějších dobách vděčíme zlepšené hygieně, dostupnosti pitné vody, rozšíření lékařské péče (očkování), postupnému vymýcením hladu (dostupnost potravin), celkovému zlepšení životního stylu a životní úrovně a výraznému snížení kojenecké úmrtnosti¹, která dosahovala v 19. století až 25% [Deaton, 2006]. Z těchto důvodů se postupem času zvyšovala naděje na dožití při narození, která má na demografickém stárnutí zásadní podíl.

Podle americké Central Intelligence Agency (CIA)² se Česká republika řadí na 63. příčku zemí světa s očekávanou dobou dožití při narození, která je 77,19 let, ale s přihlédnutím k současnému vývoji můžeme předpokládat, že se toto číslo bude i nadále zvyšovat. Dle prognóz ČSÚ o populačním vývoji České republiky by střední varianta naděje na dožití v roce 2065 měla být 91 let pro ženy a 86,5 let pro muže.

¹ Kojenecká úmrtnost je podíl zemřelých dětí do jednoho roku věku na 1000 živě narozených dětí a uvádí se v promilích. Česká republika se řadí mezi 20 zemí světa s nejnižší kojeneckou úmrtností (3,73‰).

² Data ze sekce The World Factbook, která poskytuje informace z historie, o lidech, vládách, ekonomice, geografii, komunikaci, dopravě, vojenství a mezinárodních tématech pro 266 zemí světa.

Graf 1: Vývoj naděje dožití při narození v letech 1930-2065

(Zdroj: Dimitrová, 2007, s. 6; Burcin, Kučera, 2010, s. 12)

1.3 Stárnutí základny věkové pyramidy

Druhá příčina demografického stárnutí je tzv. „stárnutí v základně věkové pyramidy“, které je způsobeno poklesem porodnosti a úrovně plodnosti v populaci – zpomaluje se růst mladších věkových skupin nebo také můžeme říci, že základna pyramidy se zúžuje.

Co se týče porodnosti, není její vývoj tak kontinuální jako naděje na dožití, nýbrž se v ní odrážejí události jakými byly světové války či natalitní vlna v 70. letech. Většinou ji popisujeme pomocí úhrnné plodnosti, která uvádí počet živě narozených dětí na 1 ženu ve věku 15-49 let. V současnosti se řadíme mezi 10 států světa s nejnižší úhrnnou plodností s číslem 1,26 dítěte na ženu. Prognózy do roku 2065 nepočítají s dalším snižováním, spíše s nepatrným zvýšením na 1,68 (střední varianta). Nepředpokládá se však dosažení hranice 2,1 dětí na 1 ženu, tj. zajištění prosté reprodukce [Demografický informační portál, 2004]. Je nutné zmínit, že za relativní stabilitou nejmladších věkových kategorií vděčíme imigraci, bez které by naše republika „vymírala“.

Většinou oba typy demografického stárnutí (snižování plodnosti a zvyšování počtu starších lidí z důvodu delšího života) probíhají současně.

1.4 Proměny stromu života

Demografické stárnutí je založeno na proměnách zastoupení v hlavních věkových skupinách, kterými jsou:

- skupina dětská neboli předproduktivní (0-14 let)
- skupina produktivní (15-59 let)
- skupina poproduktivní (více než 60, někdy uváděno 65 let)

Čísla z ročenky ČSÚ pro rok 2009 říkají, že současné procentuální zastoupení jednotlivých složek je následující: 14,2% dětská složka, 63,7% produktivní složka a 22% poproduktivní složka (pokud bereme hranici poproduktivity od 60 let). Změna, která nastane po 60 letech, tj. v roce 2070 dle střední varianty prognózy bude zhruba následující: dětská složka se bude v průběhu let stabilně pohybovat okolo 14%, produktivní složka klesne na 56% a poproduktivní složka bude tvořit necelou třetinu obyvatelstva s 30% [Burcin, Kučera, 2010, s. 24]³. Čísla se mohou lišit, protože jde pouze o prognózy a někdy se uvádí, že poproduktivní část obyvatelstva dosáhne dokonce 35%.

Nejvýraznějšími změnami projdou nejstarší věkové skupiny - jejich počty porostou a to mnohem intenzivněji než u skupin mladších. Jejich počty se několikanásobně zvýší: dnes je ve věkové kategorii 65+ zhruba 1,6 milionu obyvatel a tento počet se téměř zdvojnásobí na necelé 3 miliony v roce 2050⁴. Jako příklad u vyšší věkové skupiny uvedu počet obyvatel ve věku 85 let, kterých bude v horizontu prognózy do roku 2065 u mužů téměř šestkrát⁵ a u žen více než třikrát⁶ vyšší než letošní rok. Toto narůstání nejstarších věkových skupin je patrné i ze stromů života pro jednotlivé roky, stejně jako zmíněné zužování se pyramidy v jejím základu:

³ Graf s vývojem poměrů jednotlivých složek viz příloha 1.

⁴ U věkové kategorie 60+ jsou čísla logicky vyšší: dnes je v této kategorii zhruba 2,3 milionu obyvatel a v roce 2050 se počet zvýší na cca 3,3 milionu.

⁵ V roce 2011 je ve věku 85 let okolo 10 tisíc mužů, jejich počty budou růst následovně: v roce 2030 to bude 23 tis., v roce 2050 asi 38 tis. a v roce 2065 až 57 tisíc mužů.

⁶ V roce 2011 je ve věku 85 let okolo 22 tisíc žen, jejich počty budou růst následovně: v roce 2030 to bude 40 tis., v roce 2050 asi 52 tis. a v roce 2065 až 70 tisíc žen.

Obrázek 1: Věková skladba obyvatelstva ČR v letech 2011, 2030, 2050 a 2065 (Zdroj: ČSÚ 2009)

Při pohledu na vývoj stromu života v čase je patrná proměna z typu progresivního (tzv. tvar pyramidy, kdy dětská složka převyšuje postproduktivní) na typ regresivní (tzv. tvar urny, kdy postproduktivní složka převyšuje složku dětskou). Regresivní typ věkové struktury v současné době převažuje ve vyspělých zemích, v České republice zhruba od 70. let.

Ze států Evropské unie patří Česká republika zatím mezi ty s nižším podílem poproduktivní složky v populaci, pokud hranici této složky stanovíme na 65 let a více. Již nyní mají státy jako Itálie, Německo, Švédsko, Portugalsko, Řecko, Rakousko a Bulharsko 17,4-20,7% poproduktivního obyvatelstva. Česká republika spadá do druhé nejnižší kategorie s 15,2% [Eurostat, 2010]⁷. Nestárne však pouze Česká republika, nýbrž celá Evropa a jednotlivé státy již začaly podnikat potřebné kroky pro zajištění chodu svých ekonomik či posilování mezigenerační soudržnosti.

Stárnutí populací je jako důležité téma vnímáno i mezinárodně – OSN vyhlásilo rok 1999 jako Mezinárodní rok seniorů. Je potřeba vytvořit vstřícné prostředí pro starší část populace a uvědomit si, že tato generace hraje podstatnou roli nejen v komunitách nebo rodinách, ale i v celé společnosti. Nejde pouze o zkvalitnění prostředí pro seniory, ale osoby staršího věku celkově.

1.5 Důsledky demografického stárnutí

O demografickém stárnutí se dnes hovoří především v souvislosti se socioekonomickými dopady na společnost. Nejčastěji je spojováno s potřebou reformy důchodového systému, který se svou současnou podobou stává neudržitelným, protože nejstarších obyvatel přibývá a tím pádem přibude i počet vyplácených důchodových dávek. Zároveň se však zvýší i doba pobírání důchodových dávek z důvodu vyšší střední délky života, což vede k dalšímu zvyšování nákladů na důchody.

Důchodový systém je založen na solidaritě mezi generacemi, kdy ekonomicky aktivní část obyvatelstva financuje důchodové dávky a počítá s tím, že až sama bude v důchodovém věku, mladší ekonomicky aktivní generace bude financovat zase jejich důchody. Avšak tento systém může fungovat, pouze pokud jsou podíly ekonomicky aktivní populace vzhledem k populaci poproduktivní ve výrazné převaze [Rabušic 1995, s. 101]. Bohužel se populační vývoj tímto směrem ubírat nebude, jak již bylo řečeno a důchodový systém je potřeba reformovat.

⁷ Viz příloha č. 3.

Ráda bych se krátce zmínila o důchodovém věku a jeho proměně v budoucích letech, protože právě z důvodu zvyšujícího se důchodového věku a z něj odvozené delší ekonomické aktivity je potřeba vytvořit přívětivé prostředí na trhu práce pro starší osoby. Ageismus je zde problémem, a proto je potřeba odstranit předsudky a diskriminaci, protože ignorovat tyto jevy by bylo pro společnost i státní kasu kontraproduktivní.

Je logické, že hranice věku pro odchod do starobního důchodu nemůže zůstat stejně nízká jako nyní, nýbrž se bude postupně zvyšovat, stejně jako naděje na dožití. V současné době se tato hranice pohybuje zhruba v rozmezí 57-62 let⁸, podle pohlaví a počtu dětí u žen. Ministerstvo práce a sociálních věcí má již plán zvyšování důchodového věku do let 2030/2031, kdy právo na důchod budou mít muži, bezdětné ženy a ženy s jedním dítětem v 65 letech, ženy s dvěma dětmi v 64 letech, s třemi dětmi v 63 letech a s čtyřmi dětmi a více v 62 letech⁹.

Zmíněné skutečnosti vyvolávají obavy z budoucnosti a odráží se na společenském klimatu, kdy se narušuje mezigenerační solidarita a vzniká napětí mezi generacemi. Na nejstarší osoby je nahlíženo jako na ty, kteří pouze ubírají ekonomické zdroje a sami nic nedělají, tudíž jsou ekonomickou zátěží. Je však zapomínáno na to, že oni také celý život pracovali a přispívali do státní kasy. Tato atmosféra je založena také na tzv. demografické panice, kterou rozebírám dále v textu.

⁸ Muži mají právo na důchod ve věku 62 let. Bezdětné ženy ve věku 61 let, matka jednoho dítěte ve věku 60 let, matka dvou dětí ve věku 59 let, matky 3-4 dětí ve věku 58 let a ženy s pěti a více dětmi ve věku 57 let. Postupné navyšování důchodového věku do roku 2030 viz příloha.

⁹ Přesný vývoj zvyšování důchodového věku viz příloha 2.

2. Ageismus

2.1 Teorie

Pojem ageismus nemá český ekvivalent a vychází z anglického slova „age“ neboli věk, stáří. Zakončení „ismus“ odkazuje na pojmy jako rasismus nebo sexismus, které mají stejně jako ageismus diskriminační charakter. Ageismus se však liší v tom, že se může dotknout každého z nás, protože věk se mění, zatímco pohlaví¹⁰ a rasa nikoliv. Zjednodušeně můžeme říci, že jde o diskriminaci na základě věku nebo omezování práv člověka z důvodu jeho chronologického stáří.

Než se pustím do samotného konceptu ageismu, je nutno vysvětlit pojem diskriminace. Ten vychází z latinského *discriminare* (rozlišovat) a jeho definice v sociologickém slovníku zní: *„Postoje a způsoby chování, kterými jsou znevýhodňováni nebo ponižováni lidé na základě své příslušnosti k určité skupině. Odmítání práva na rovný přístup bez ohledu na osobní vlastnosti jedince pouze na základě jeho připsaných charakteristik; např. jeho rasy, pohlaví, věku, soc. původu, příslušnosti k určitému regionu“* [Jandourek, 2001, s. 63].

Poprvé pojem ageismus zazněl v USA v roce 1968 v novinách Washington Post v článku od Roberta Butlera, prvního ředitele National Institute on Aging v souvislosti se segregační bytovou politikou. Ageismus vysvětlil jako: *„...proces systematického stereotypizování a diskriminace lidí pro jejich stáří, podobně, jako se rasismus a sexismus vztahují k barvě pleti a pohlaví.(...) Ageismus je manifestován širokým spektrem fenoménů jak na individuální, tak na institucionální úrovni: stereotypy a mýty, otevřené opovržení a averze nebo jednoduše vyhýbání se kontaktu, diskriminační praktiky v bydlení, v zaměstnání a službách všeho druhu, přídomky, kreslené seriály a vtipy.“* [Butler in Vidovičová, 2008, s. 111].

¹⁰ Samozřejmě s výjimkou transsexuálů.

Palmore [1999] ageismus zužuje a spojuje jej především s předsudky, negativními představami o starých lidech (předsudky jsou negativní stereotypy nebo negativní postoje založené na stereotypu) a diskriminací vůči staršímu člověku nebo skupině starších osob (nepatřičné negativní zacházení se členy dané věkové skupiny). Palmore také upozorňuje, že se ageismus projevuje například v upřednostňování mládí (tzv. kult mládí).

Heslo ageism odkazuje v sociologickém slovníku na heslo „stáří (jako poslední životní fáze)“ a je vyloženo jako diskriminace lidí na základě věku. Ageismus je považován za podobnou ideologii jako sexismus nebo rasismus, protože šíří klišé a stává se nástrojem vnucování stereotypních rolí. [Jandourek, 2001, s. 238]

Helena Haškovcová [2010, s. 34] uvádí jeden z dalších možných výkladů pojmů: „*Někdy je ageismus vysvětlován jako averze vůči starým lidem i všemu, co stáří připomíná*“.

Lucie Vidovičová [2008], která se soustavně zabývá tématem ageismu na území České republiky, uvádí první českou sociologickou definici kde neomezuje ageismus pouze na staré lidi: „*Ageismus je ideologie založena na sdíleném přesvědčení o kvalitativní nerovnosti jednotlivých fází lidského životního cyklu, manifestovaná skrze proces systematické, symbolické i reálné stereotypizace a diskriminace osob a skupin na základě jejich chronologického věku a/nebo na jejich příslušnost k určité kohortě/generaci*.“ Diskriminováni mohou být totiž i nejmladší generace a dnes je diskriminace mladých uznána jako legitimní součást konceptu ageismu.

2.2 Hranice stáří

Když mluvíme o diskriminaci starých lidí, je potřeba říci, co vlastně stáří je a od kdy je člověk považován za starého. Etapizace životního cyklu se liší podle společností, protože existují rozdílné náhledy na stáří dle různých společenských konvencí. Obecně je stáří poslední etapou lidského života po dětství a dospělosti. Nastává většinou po skončení ekonomické aktivity, je doprovázeno fyzickými a duševními změnami a nedá se vymezit pouze věkem, protože rozdíly mezi individui jsou velké [Jandourek, 2001, s. 237]. Stáří můžeme definovat z různých hledisek - gerontologové¹¹ se shodli na těchto třech hlediscích: stáří biologické, sociální a kalendářní (chronologické).

Biologické stáří ovlivňuje geneticky daný program, který máme každý jiný. Jde o stárnutí ve smyslu různé rychlosti úbytku funkcí jednotlivých orgánů a celoživotního působení vnějšího prostředí na naši fyzickou schránku. Jednoduše každý stárneme po fyzické stránce jinak rychle a tudíž biologické stárnutí probíhá u všech lidí různých tempem.

Sociální stáří představuje očekávané chování, které je vyžadováno společností podle toho, jak je člověk starý. Člověk by se měl chovat podle zavedených sociálních rolí, jednoduše tak, aby to bylo pro určený věk „vhodné“.

Kalendářní nebo chronologické stáří se řídí dle data narození. Z tohoto věku vycházejí různé společenské a odborné konvence a opírá se o něj řada právních norem. Například v 6 letech začíná školní docházka, v 18 letech jsme plnoletými, ve 40 letech můžeme kandidovat na prezidenta a do důchodu můžeme odejít ve věku určeném podle pohlaví a počtu dětí (v současnosti 57-62 let). Toto vymezení stáří je nejjednoznačnější a jeho výhodou je i snadné porovnávání jednotlivců na základě kalendářního věku – příkladem může být výrok jako „nevypadá na svůj věk“. Problémem kalendářního stáří je však jeho umělá konstrukce, protože osoby stejného věku „hází do jednoho pytle“ ačkoliv jsou většinou silně rozdílní a sama tato konstrukce je vlastně ageistická.

¹¹ Lékařský obor zabývající se procesy stárnutí a stářím. Vznikl ve 30. letech 20. století. Gerontologie se dělí na gerontologii experimentální, sociální a klinickou (resp. geriatrii). Pojem vychází z řeckého *gerón*=starý člověk a *logos*=nauka.

Definice a hranice stáří se v čase proměňuje a bude se tak dít i nadále, proto pojem stáří bude muset být redefinován, „*neboť již dnešní pětadesátníci, tedy lidé, kteří by ještě na počátku tohoto století byli již dvacet let po smrti, jsou většinou plní aktivity, svěžesti a činorodosti. V dlouhověkém světě se budou muset tyto koncepty adekvátně přizpůsobit novým věkovým dimenzím, životní cyklus dostane jiné etapy*“ [Kotýnková, Červenová, 2001, s. 8].

Existuje vícero členění fází lidského života, které dříve nerozpracovávaly samotné stáří do více etap. Následně uvedu dvě členění, které rozdělují stáří do více kategorií. První uvádí Haškovcová [2010, s. 20]:

45 - 59 let	střední nebo též zralý věk
60 - 74 let	vyšší věk nebo rané stáří
75 - 89 let	stařecký věk neboli sénium, vlastní stáří
90let a výše	dlouhověkost

Často je stáří automaticky připisováno člověku, který dosáhl důchodového věku, tato hranice se však zvyšuje a stejně s ní i hranice pro označení člověka jako starého. I přes rozdíly jednotlivých penzijních systémů napříč státy je považována hranice 65 let za počátek stáří. Proto bývá stáří vymezováno od tohoto věku:

65 - 74 let	young old nebo old (mladé stáří)
75 - 84 let	old old (staré stáří)
85 let a výše	very old old (velmi staré stáří)

S hranicí 65 let pro začátek stáří vesměs souhlasí i respondenti, kteří ve čtyřech různých výzkumech určovali hranici stáří (pokud tvrdili, že to lze). Výsledný průměrný věk se pohyboval zhruba od 63,6 do 67,8 let. Pro zajímavost lze zmínit, že jako konec mládí byla ve výzkumu Ageismus 2007 určena hranice 41,1 let.

		Průměr	Medián	Modus
1996 Senioři 50+ (n=1302)	50+ (n=1267)	66,9	70	70
	60+ (n=745)	67,8	70	70
2002 Život ve stáří (n=1036)	60+ (n=315)	64,7	65	60
2003 Ageismus (n=1584)	50+ (n=120)	65,7	65	70
	60+ (n=42)	66,2	65	65
	Populace (15-83 let)	63,6	65	60
2007 Ageismus (n=1810)	50+ (n=515)	66,0	65	70
	60+ (n=319)	66,3	65	70
	Populace (18-90 let)	64,4	65	60
	Konec mládí	41,1	40	50

Tabulka 1: Od jakého věku začíná stáří? Výsledky výzkumů. (Zdroj: Vidovičová, 2008, s. 103)

Podle jakých faktorů se tedy rozhoduje český občan, když hodnotí stáří? Výsledky zmíněného výzkumu říkají, že mezi nejdůležitější faktory při hodnocení starého člověka patří především špatné zdraví (42,3%), neschopnost se o sebe postarat (41,4%) a samotný chronologický věk na třetím místě s necelými 20%. Pobírání důchodu se umístilo na pátém místě s 13,8%. Tudíž se nahlíží především na stáří biologické a poté na stáří kalendářní.

2.3 Ageismus v ČR

Výzkumy potvrzují, že se občané České republiky setkávají s diskriminačním chováním nebo chováním založeným na předsudcích o věku. Výsledky výzkumu veřejného mínění provedeného roku 2005 pro Ministerstvo práce a sociálních věcí říkají, že s diskriminací obecně se setkala téměř polovina občanů ČR. Nejčastější důvod diskriminace byl věk, pohlaví, zdravotní stav, vyznání apod. Celkem 40% lidí ve věku 60 let a více se setkali s diskriminací na základě věku.

Podle výzkumu Ageismus 2007 se lidé setkávají nejčastěji také s diskriminací na základě věku a to v 18,3%, následuje diskriminace na základě pohlaví (10,5%) a zdravotního stavu (6,1%)¹². Toto číslo je o dost nižší než u předchozího a následujícího výzkumu a jedním z výsledků výzkumu je fakt, že lidé o věkové diskriminaci častěji slyšeli, než ji zažili¹³. Nicméně byl měřen subjektivní zážitek věkově diferencovaného chování, nikoliv samotný akt, a proto hovoříme „o existenci ve smyslu sociální konstrukce reality a Thomasova teorému. Lidé věří, že věková diskriminace existuje (že ji zažívají), a ve svém důsledku se pro ně stává reálnou“ [Vidovičová, 2008, s. 196]. Přestože respondenti v tomto výzkumu věkovou diskriminaci sami až tak často nezažívají, můžeme říci, že je skutečná a aktuální, právě proto, že ji za reálnou považují.

Mezinárodní výzkum European Social Survey Round 4 (ESS4) proveden roku 2009 však uvádí číslo mnohem vyšší a to hned trojnásobně – celkem 54% respondentů z České republiky uvedlo, že za poslední rok alespoň jednou zažili, že s nimi někdo jednal nespravedlivě nebo předsudečně na základě jejich věku [Benešová, 2011, s. 8]. Stejně jako u předchozího výzkumu se až za kategorií věku umístila diskriminace z hlediska pohlaví nebo etnicity.

Je patrné, že čísla se mohou velmi lišit – nejspíše kvůli odlišné metodologii výzkumu. Otázky a odpovědi zaměřené na diskriminaci na základě věku se s velkou pravděpodobností lišily a zpracování výsledků taktéž. Nicméně lze potvrdit, že diskriminace na základě věku je v České republice aktuálním tématem a lidé se s ní setkávají ať už osobně nebo zprostředkovaně.

¹² Na dalších pozicích se umístilo náboženské cítění (2,2%), etnicita (1,8%) a sexuální orientace (0,7%).

¹³ U baterií otázek z oblasti trhu práce a diskriminace starších pracovníků se odpovědi „slyšel jsem, že se stává“ pohybují okolo 50%.

2.4 Zdroje ageismu

K nejvýraznějším zdrojům ageismu v české společnosti patří demografická panika, rozšiřována médii a média obecně, protože mají silný vliv na člověka, obzvláště v dnešní době, protože rozšiřují především negativní obraz seniorů. Dalšími zdroji nepřátelského postavení ke starým lidem může být nastolený kult mládí, samotná ekonomická neaktivita seniorů nebo věková segregace věkových skupin a z nich vycházející nedostatečná mezigenerační solidarita. V neposlední řadě jsou zdrojem ageistických postojů zakořeněné stereotypy, předsudky a mýty o starých lidech, které však proberu v samostatné kapitole.

2.4.1 Demografická panika

K ageistickým postojům veřejnosti přispívá například demografická panika. Tento pojem je odvozený z teorie mediálních studií a z pojmu jiného: Cohenovy morální paniky. Stanley Cohen uvedl tento pojem v roce 1972 ve své knize *„Folk Devils and Moral Panics“* a vysvětluje, že morální panika nastává tehdy, když nějaká událost, podmínka, osoba nebo skupina osob je označena jako hrozba nebo nebezpečí pro společenské hodnoty či zájmy. Následně se projevuje přehnanými zprávami v médiích, předpovídáním katastrofy nebo zkázy společnosti. Morální panika se projevila například při honech na čarodějnice a pogromech, dále v období, kdy se ve Spojených státech začalo více hovořit o obezitě nebo když se zveličoval dopad RPG (role playing game) na psychiku dětí.

V případě demografické paniky se jedná o zveličování dopadu proměny poměru věkových skupin a stárnutí populace na blaho státu a společnosti. *„Obecně (demografická panika) pramení z předpokladu, že blahobyť národa, ať už je vyjádřený a měřený pokrokem, technologiemi, kulturou či bohatstvím, je přímo závislý na věkovém složení populace“* [Bytheway in Vidovičová, 2008, s. 25]. Předpokládá se, že populace zchudne jako celek díky svému stárnutí a že se zpomalí nebo zcela zastaví ekonomický a sociální vývoj společnosti.

Panika z demografického vývoje je rozšiřována především skrze media, která vybírají jednotlivé údaje z demografických studií a emotivně je zabarvují. Titulky článků nebo zpráv jsou pak v honbě za senzací přehnané a předpovídají nebezpečí až katastrofu dle vybraného demografického jevu. Příkladem mohou být titulky jako: „*Státu chybí peníze na penze*“, „*ČR v roce 2050: Důchodci pomřou hladu?*“, „*Stárnutí sníží životní úroveň všech*“ nebo „*Hrůzná budoucnost čeká Českou republiku za 50 let!*“ [Vidovičová, 2008, s. 30].

Demografickou paniku můžeme vysledovat v empirických šetřeních zkoumáním postojů veřejnosti. Pokud český občan podléhá demografické panice, nadhodnocuje podíl seniorů ve společnosti, má obavy z budoucnosti a preferuje alternativní scénáře demografického vývoje [cd., s. 33].

Výsledky evropského výzkumu Populaton Policy Acceptance Study (PPAS), který byl prováděn v letech 1999-2003 na více než 34 000 Evropanech včetně obyvatel České republiky, říkají, že s velkou pravděpodobností česká společnost demografické panice podléhá. Podíl seniorů ve společnosti jednoznačně nadhodnocen byl a to téměř na dvojnásobnou hodnotu: v roce 2001 bylo ve věku 65+ 14% osob, ale odhadovaný podíl činil 27,7%. Zvyšující se podíl lidí starších 65 let byl považován za negativní (45,4%) a velmi negativní (28,3%) u 73,7% českých respondentů, tudíž logicky preferují jiný scénář demografického vývoje.

Další projevy demografické paniky vidí Vidovičová v odpovědích na výroky, ze kterých vyplývá, že 40% respondentů si myslí, že si staří lidé si jen stěžují a přitom se mají dobře a 43% by omezilo možnost vstupu starších lidí do politiky, aby tolik neovlivňovali dění ve společnosti.

Protože dnešní člověk žije obklopený médii, je nutně ovlivňován rozšiřovanými demograficko-panickými informacemi. Tyto informace jsou ale je velice vhodným zdrojem ageistických postojů a podporují tak nežádoucí předsudky a stereotypy o starších lidech. Stárnutí společnosti je považováno za problematické, protože tento jev nemá v historii obdoby a je nový (nové věci často vyvolávají obavy z neznámého), nicméně neměli bychom tento vývoj považovat za katastrofální a předem počítat s nejhorším.

V jednotlivých státech světa probíhají programy podobné tomu, co probíhá nyní u nás – jedná se o Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012 pořádaný Ministerstvem práce a sociálních věcí, který se snaží o úspěšné řešení výzev spojených s demografickým stárnutím. Zaměřuje se na strategické oblasti a priority, za které považuje: aktivní stárnutí, prostředí a komunitu vstřícná ke stáří, zlepšení zdraví a zdravotní péče ve stáří, podporu participace na životě společnosti a ochranu lidských práv.

Svět o demografickém stárnutí ví, počítá s ním a připravuje se na něj, proto netřeba vyvolávat paniku, která zbytečně prohlubuje dnešní nedostatečnou mezigenerační solidaritu.

2.4.2 Mediální prezentace stáří

K podněcování ageistického smýšlení přispívají v nemalé míře média, jak bylo zmíněno u problematiky demografické paniky. Mediální obsahy často vykazují vysokou míru stereotypičnosti v zobrazování určitých témat i osob a skupin, upozorňuje Sedláková [2008], která se mediálním obrazem seniorů zabývá. Nevhodná prezentace nejstarších občanů v médiích bohužel značně přispívá k desolidarizaci populací.

Výzkum z roku 2005¹⁴, zabývající se právě mediálním obrazem starých lidí v novinách a televizním zpravodajství došel k nepříliš pozitivním závěrům: *„výsledný mediální obraz není k seniorům příliš příznivý a spíše přispívá ke stereotypní představě stáří jako nezajímavého až nepříjemného období života, které nepřináší příliš nového ani pozitivního, jen úbytek mentálních schopností, fyzických sil, přátel, peněz i zajímavých zážitků“* [Sedláková, 2008].

Ve zpravodajství jsou senioři prezentováni z 80% v souvislosti s těmito tématy: kriminalita, politická ekonomie a tragédie. Nebyl zaznamenán žádný příspěvek o diskriminaci seniorů a pouze velmi výjimečně se hovořilo o každodenních problémech osob v důchodovém věku.

¹⁴ Sedláková, Vidovičová: Mediální analýza obrazu seniorů.

V tištěných médiích se o lidech ve starším věku píše v podstatě shodně v souvislosti s ekonomickými a finančními otázkami nebo kriminalitou (senioři v pozici bezbranných obětí, ale i pachatelů trestného činu). *„Dalším faktorem, který se výrazně podílí na celkovém negativním image stárí, jsou stále opakované informace, že dlouhodobě nemocní a umírající senioři stojí naše zdravotnictví mnoho peněz“* [Haškovcová, 2010, s. 48].

Ageismus se v mediálních sděleních objevuje relativně často. Nejčastěji jde o identifikaci chronologickým věkem¹⁵, ale důležitá je i forma popisů událostí, kde se ageismus nezdá objevovat. Jako příklad je uvedena zpráva, kdy důchodce ve svém vozu srazil dvě děti a tato událost plnila titulní stránky deníků, zatímco když se tato nehoda přihodila důchodkyni, zpráva byla velice krátká a pouze informativního charakteru [Sedláková, Vidovičová, 2005, s. 38].

Shrnutí výsledků výzkumu Mediální analýza obrazu seniorů ukazuje, že problematika seniorů ukazovaná v médiích, je značně podreprezentovaná a trpí nedostatečnou variabilitou i objektivitou sdělovaných informací. O seniorech je hovořeno stereotypně a selektivně. Mediálně zobrazovaný senior je především problémem, protože zatěžuje důchodový systém, nevinná oběť trestného činu a katastrof nebo pachatel bizarního trestného činu. Senioři jsou většinou popisováni jako chudí nebo psychicky nemocné osoby a pokud tomu tak není, je většinou vyzdvihována neobvyklá vitalita nebo životní příběh jedince.

Používání specifických označení pro staré lidi také není výjimkou. Těmi jsou pohrdlivá až hanlivá jména (bába, dědek, apod.) nebo naopak zdvořilá (babička, dědeček), které jsou problémové kvůli podporování pozitivních stereotypů (viz dále). Rozšířené jsou i vtipy o starých lidech založené právě na stereotypch, avšak vtipy kolují o leccem a mezi nejoblíbenější témata staří lidé určitě nepatří.

¹⁵ Chronologický věk se stává součástí popisovaných situací a vtiskává se čtenářům do podvědomí. To může přispívat k definici či modifikaci věkově specifických rolí a v konečném důsledku podporovat věkovou segregaci.

Jako příklad prezentování stereotypů o starých lidech v médiích zmíním video z roku 2010 „Přemluv bábu!“ jehož hlavními protagonisty jsou Jiří Mádl a Marta Issová. Klip byl kontroverzní předvolební iniciativou a vyzýval mladou generaci k ovlivnění starých příbuzných (prarodiče, praprarodiče, tety, strýcové atd.), aby nevolili levici. Již samotný název je hanlivý a obsah sdělení také není ke starým lidem příliš přívětivý. Hlavní myšlenkou je, že všichni staří lidé volí komunisty, bydlí na vesnici, pamatují si jen ty hezké věci a zbytek zapomínají a v podstatě nejsou schopní sami logicky přemýšlet.

"Starý lidi mají totiž takzvanou selektivní paměť. To znamená, že si pamatují jen ty hezký věci. Jak si dali poprvé pusu na taneční zábavě, ale třeba už úplně zapomněli na proces s Miladou Horákovou".

"Jak je možný, že tu levici volej? Copak voni zapomněli, jak to tady těch čtyřicet let, co byli komunisti u moci, vypadalo?"

"Když lidi budou logicky přemýšlet, tak dospějí ke stejnému názoru jako my"
[IDnes.cz, 2010a].

Reakce na video byly rozporuplné a rozvířily diskuzi o postavení seniorů v České republice. Lidé mluví o vulgaritě, bezcitnosti, brutálních narážkách na staré lidi, vydírání a nerespektování odlišného názoru či podněcování nenávisti mezi věkovými skupinami [IDnes.cz, 2010b]. Politici hovořili taktéž o vulgaritě, tlaku na mezigenerační spory, shazování zkušenosti starších generací nebo podtrhování mezigenerační nesnášenlivosti a jejímu dlouhodobému podceňování [Novinky.cz, 2010].

2.4.3 Ekonomická neaktivita

Osoby ve vyšším věku, které nejsou ekonomicky aktivní jsou často považovány za méněcenné, protože vlastně „nic nedělají“. Oba konce životního cyklu – dětství a stáří jsou viděny jako neproduktivní, ale na dětskou složku se nahlíží jako na ekonomickou investici a její závislost na složce produktivní je tolerována, zatímco „staří jsou vnímáni jako finanční dluh, závazek“ [Traxler in Tošnerová, 2002].

Svojí roli v tomto přístupu ke starým ekonomicky neaktivním lidem jistě hraje koncept dnešní tzv. výkonové společnosti, kdy je jedinec oceňován převážně na základě své užitečnosti pro společnost, tím pádem ekonomicky neaktivní senioři ztrácejí na prestiži a jsou odsouváni na okraj společnosti. Také Tošnerová uvádí jako jeden z faktorů podílejících se na ageismu hodnoty založené na principech individualismu a nezávislosti, díky nimž obraz starých lidí trpí, protože jsou v drtivé většině závislí na ekonomicky aktivním obyvatelstvu a jejich generace nevyrostala v důrazu na individualismus jako ta dnešní.

Výsledky výzkumu PPAS ukazují, že celkem 6,8% respondentů považuje starší osoby za břemeno společnosti, a 13,5% si myslí, že staří lidé ubírají ekonomické zdroje společnosti. Téměř shodný výsledek zjišťuje Vidovičová ve výzkumech z let 2003 a 2007 – s výrokem „bohaté finanční dávky, jaké dostávají starší lidé, ubírají ze státní pokladny peníze, které by měly být poskytnuty mladším“ totiž souhlasilo 16% (2003) a 15% (2007) respondentů. Tyto názory jsou podporovány i politiky „kteří se vyjadřují k problematice seniorů, redukují své úvahy výhradně na penzijní reformu, a proto společnost vnímá seniorskou populaci převážně jako značnou ekonomickou zátěž“ [Haškovcová, 2010, s. 36].

Nutno však zmínit, že takový přístup není výrazem dnešní doby a úpadkem společnosti. Ačkoliv se o tom příliš nehovoří, často byli i v minulosti staří lidé odháněni od „společného talíře“, který sotva stačil pro ekonomicky aktivní. Bylo na ně nahlíženo jako na „ujídače“ a leckdy bylo jejich osudem dožít bez pomoci, přístřeší a hladovějící, přičemž byli někdy dokonce zabíjeni [cd. s. 38].

2.4.4 Kult mládí

Dnešnímu světu vládne tzv. kult mládí, který se projevuje všudypřítomnou prezentací mladých, hezkých, usměvavých a úspěšných lidí. Projevy staří jsou nechťené a měly by být potlačeny. V takovéto atmosféře popírání přirozeného životního procesu se stárnoucím lidem nežije příliš dobře. Někteří tomuto tlaku podlehnou a snaží se vypadat mladě ať již s pomocí krémů na vyhlazení vrásek, barvením šedivých vlasů, moderního mladistvého oblečení nebo dokonce využitím služeb plastických chirurgů. Větší tlak je kladen zejména na ženy, které by se měly snažit být štíhlé a krásné za každou cenu a co nejdéle.

Tento důraz na mládí způsobuje ignoraci stáří nebo ještě hůř jeho znehodnocování. Haškovcová [2010, s. 17] na toto téma dodává, že dnešní neutěšenou situaci seniorů současný ideál mládí ještě zhoršuje a člověku je vnucován názor, *„že nejdůležitější je rychlý životní styl „bezstarostného“ a kreativního mládí, které je třeba do důsledku využít, než se ke slovu přihlásí ten „hrozný“ vyšší a vysoký věk“*.

Ideál mládí má dopad nejen na to, jak staré lidi vnímají ostatní, ale bohužel také na to, jak starší lidé vnímají sami sebe - často tento postoj přijmou a považují se za neatraktivní až ošklivé.

Dle Palmora [1990] se ageismus projevuje také v upřednostňování mládí a uvádí některé situace, kdy se tak děje: mladí mohou chybovat či být pomalí bez nálepky, že jsou nemohoucí či senilní; mladí mohou zapomenout jméno nebo adresu bez toho, že by se s nimi jednalo s blahosklonnou přezíravostí; mladí mohou být popudliví nebo nepříjemní bez toho, že by byli označováni jako podivínští nebo potrhlí; mladý muž může zobrazovat a sdělovat své sexuální pocity nebo citové stavy na veřejnosti, aniž by byl nazván oplzlým dědkem nebo mladí lidé mohou sdělovat příznaky svých nemocí a zaujmou jimi, aniž by byli odbyti poukazem, že neduhy přináší věk.

Jako zdroj ageismu také můžeme považovat samotný strach ze smrti. Lidé odjakživa touží po nekonečném životě nebo prodloužení doby života oproti běžné délce a v historii se pokoušeli vytvořit různé elixíry mládí. „*Každý chce žít dlouho, nikdo nechce být starý!*“ [Haškovcová, 2010, s. 28]. Smrt není považována za přirozenou a není přijata jako nevyhnutelná součást života každého jedince, a proto vyvolává strach. Je odsunuta na okraj zájmu dnešní společnosti podobně jako staří lidé, kteří k ní mají nejbližší a jsou s ní nutně spjati.

2.4.5 Generační konflikt

Generační konflikty se vyskytují s největší pravděpodobností v každé společnosti světa, nicméně nabývají rozličné velikosti i forem. Prvním zdrojem generačního konfliktu či věkové rivality bývají vzácné statky a prestižní role, kterých je v každé společnosti pouze omezené množství a pokud jsou přidělovány na základě dosaženého věku nebo příslušnosti k určité generaci, vzniká napětí a konflikt. Příkladem takového generačního konfliktu může být již zmíněná demografická panika, která proti sobě staví generaci přispívající do společenských zdrojů a generaci, která je čerpá.

Dalším zdrojem generačního konfliktu často bývá neshodnutí se na zásadách a hodnotách. Projevem takového konfliktu pak může být opoziční chování nových generací, které odmítají předávané normy a hodnoty, protože je považují za překonané a neaktuální [Vidovičová, 2008, s. 129-130]. Ne vždy proti sobě stojí generace na okraji životního cyklu (nejmladší a nejstarší), ale často to bývají i generace sousedící jako u příkladu demografické paniky.

2.4.6 Věková segregace

Tam, kde nedochází k významnému a smysluplnému mezigeneračnímu setkávání, existuje velké riziko vzniku ageismu, proto je dalším významným zdrojem ageistického smýšlení tzv. věková segregace, jinak popsána jako „*reálné či symbolické oddělení věkových skupin ve společnosti*“ [cd., s. 131]. Toto oddělení věkových skupin v průběhu života může být překážkou pro vzájemné setkávání a poznávání a bez kterých často vznikají stereotypy a nepochopení.

Ne vždy je ale věková segregace vnímána pouze negativně, protože v určitých situacích může mít sociální či rituální charakter nebo normativní funkci (např. vojenská služba, sňatková věková homogamie). Modernizace naší společnosti přispěla ke zvýšení věkové segregace například oddělením práce od sféry rodiny, zmenšování rodinných sítí a bytových jednotek, vznikem věkově odstupňovaných forem vzdělávání nebo vrstevnickou formou zábavy [Vidovičová, 2008, s. 132].

V dnešní době k věkové segregaci starých lidí dochází například vznikem seniorských obytných komplexů většinou za městem, separovaných od ostatních obyvatel, s cílem péče o tyto lidi. Sami lidé věkovou segregaci považují za přirozenou – ve výzkumu veřejného mínění v roce 2000 odpověděli na otázku „myslíte si, že mladí a staří jsou dva naprosto odlišné světy?“ hned v 76% souhlasně [Tošnerová, 2002, s. 10].

3. Stereotypy, předsudky a mýty o starých lidech

3.1 Pojmy

Již několikrát jsem se v souvislosti s ageismem zmínila o zakořeněných stereotypech, předsudcích nebo mýtech o stáří, které jsou prezentovány médii nebo kolují mezi lidmi a většina lidí je má v podvědomí. Nejprve je potřeba vysvětlit, co jednotlivé pojmy znamenají.

Stereotyp je „v psychologii a sociologii ustálený a navyklý vzorec myšlení nebo chování; soubor představ, které mají příslušníci společenské skupiny o sobě (autostereotyp) nebo o jiných (heterostereotyp), sociální stereotyp obsahuje hodnotící, často iracionální soudy, mívá blízko k předsudkům (rasovým, etnickým apod.). Změna individuálního i sociálního stereotypu je nesnadná, je provázána negativními emocemi“ [Encyklopedie Diderot in Tošnerová 2002, s. 6].

Předsudek je zvláštním druhem stereotypu. Dle sociologického slovníku je to „emocionálně silně zabarvený úsudek o druhých osobách, skupinách nebo nějakých záležitostech, který je možno jen obtížně změnit na základě nových zkušeností a informací. (...) Předsudek se často zakládá na neúplných nebo nepravdivých informacích. (...) Předsudečné myšlení považuje vlastní hodnoty a způsoby chování za obecně platné, posiluje vědomí vlastní převahy a pocit sounáležitosti skupiny, směřuje agresivní energii na vyhlédnutou oběť“ [Jandourek 2001, s. 198]. Předsudky často předcházejí diskriminaci, ale nemusí to tak být vždy a tyto dva pojmy je nutno rozlišovat, upozorňuje Giddens [1999, s. 231].

Mýtus vychází z řeckého mythos, což znamená slovo. V obecném slova smyslu je tento pojem spojený s literaturou a jde o báji nebo příběh. V běžném životě se slovo mýtus používá pro vymyšlené a nepravdivé tvrzení, které většinou nelze nijak doložit. Naproti tomu Haškovcová [2010, s. 42] popisuje vznik mýtu jako šíření různých pravd a polopravd mezi lidmi. Mýty jsou podle ní tradicí zakotvené předsudky a jejich zrádnost tkví v tom, že je nelze vymýtit právě kvůli onomu „zrnku pravdy“, které se v nich skrývá.

3.2 Přehled mýtů a stereotypů o stáří

Je spousta různých mýtů a stereotypů o stáří. Každý autor je nazývá jinak a mezi ty nejčastější vybírá jiné než ostatní. O stereotypy se zajímají autoři jako např. Erdman Palmore, Ladislav Rabušic, Lucie Vidovičová, Helena Haškovcová, Tamara Tošnerová, Dana Sýkorová nebo projekty jakými je třeba Společnost přátelská všem generacím¹⁶. Často se však tyto stereotypy překrývají, neboť stojí na stejné myšlence nebo podobném základu. Většinou jsou tyto stereotypy negativního rázu, avšak existují i pozitivní mýty o stáří.

¹⁶ Společnost přátelská všem generacím spolupracovala s MUDr. Zdeňkem Kalvachem, Renatou Sedlákovou a Lucií Vidovičovou. Cílem projektu společností Diakonie ČCE a Walmarku bylo seznámení širší společnosti s problematikou stárnutí, stereotypy o stáří a jejich zvládnutí pomocí letáků přibalených k produktům Walmarku.

Takovými pozitivními mýty jsou například: staří lidé jsou hodní, laskaví, moudří, křehcí, soucitní atp. Tyto mýty však zapříčiňují opět nerovný přístup ke starším osobám - chováme se k nim shovívavě, někdy skoro jako k malým dětem nebo máme tendenci je ochraňovat, což opět vede k tomu, že stáří je považováno za handicap. S těmito mýty se pojí pojem paradoxní nebo pozitivní ageismus, kterým se rozumí nevyžádaná pomoc v dobrém úmyslu, avšak proti vůli seniorů. Ti pak sami mohou podléhat pocitům méněcennosti a podrážedenosti.

Nyní uvedu 36 mýtů od 4 autorů, které se tématem ageismu nebo starých lidí zabývají. V následující podkapitole vyberu nejčastěji zmiňované a podrobněji je rozeberu.

Helena Haškovcová ve své knize *Fenomén Stáří* uvádí několik mýtů, které podle ní v naší společnosti zapustily pevné kořeny:

1) Mýtus falešných představ	7) Mýtus o úbytku sexu
2) Mýtus zjednodušené demografie	8) Mýtus o lékařích
3) Mýtus homogenity	9) Mýtus o panu Alzheimerovi
4) Mýtus neužitečného času	10) Mýtus o chudobě seniorů
5) Mýtus ignorace	11) Mýtus o bezplatném zdravotnictví
6) Mýtus schematismu a automatismu	

Tošnerová uvádí další mýty o stáří:

- 1) Staří žijí jen v rozvinutých zemích.
- 2) Staří lidé jsou všichni stejní.
- 3) Stáří mužů a žen je stejné.
- 4) Stáří je křehké – potřebující péči.
- 5) Staří nemají čím společnosti přispět.
- 6) Stáří je ekonomickou zátěží společnosti.

Palmore shrnul předsudky o starých lidech do deseti bodů:

1) Nemoc	6) Zbytečnost
2) Impotence	7) Izolace
3) Ošklivost	8) Chudoba
4) Pokles duševních schopností	9) Deprese
5) Duševní choroba	10) Politická moc

Projekt Společnost přátelská všem generacím a její kampaň „9 mýtů o stáří“ se zabývá následujícími okruhy spojenými se stářím:

1) Stáří a zdraví	6) Stáří a rodina
2) Stáří a práce	7) Stáří a sex
3) Stáří a věk	8) Stáří a samota
4) Stáří a volný čas	9) Stáří a pohyb
5) Stáří a strach	

3.3 Nejčastější mýty a stereotypy

3.3.1 Stejnost

Staří lidé jsou všichni stejní. Stáří mužů a žen je stejné. Mýtus homogenity. Stereotyp, že jsou všichni staří lidé stejní (šediví, vrásčití, shrbení, mají stejné potřeby, názory, atp.), je stereotypem základním, protože veškeré stereotypy a předsudky staví na generalizaci podle určitého znaku, který je přisuzován všem členům cílové skupiny a ti jsou pak považováni za homogenní a jednolitou masu („všichni jsou stejní“).

Potřeby starých lidí se příliš nerozlišují, třeba i proto, že zevnějšek seniorů je „stejný“ [Haškovcová, 2010, s. 42] a všechny staré osoby jsou vlastně důchodci, kteří jsou na tom všichni stejně. Nicméně tento předpoklad je mylný, protože *„zatímco v jiných populacích můžeme snadno najít společného jmenovatele, u seniorů to je mimořádně obtížné. Opakovaně bylo doloženo, že právě proto, že senioři mají větší část života za sebou a že život každého z nich byl vysoce individuální, jejich potřeby se ve vyšším věku výrazně rozcházejí“* [cd. s. 43]. V podstatě totéž tvrdí i Vidovičová [2008, s. 124], která mluví o vysoké heterogenitě této skupiny z důvodu dlouhodobého vrstvení zkušeností, zážitků i sociálních a profesionálních rolí.

Staří lidé se mezi sebou liší z mnoha hledisek: ať už chronologickým věkem (mladé stáří, staré stáří a velmi staré stáří), vzděláním, rodinným a zdravotním stavem, ekonomickou situací či sociálním postavením a z nich vycházejících postojů, názorů a přesvědčení, zálib a potřeb. Nesmíme zapomenout, že každá lidská bytost je individuální a originální, s vlastním prožíváním jednotlivých situací života v každém věku. Vidovičová však správně upozorňuje, že by se nemělo tvrdit „stáří takové není“, ale „stáří takové není vždy a u všech“, protože stereotypy a mýty většinou nevycházejí z úplných nepravd a výmyslů.

3.3.2 Nemocnost

Podle Palmora [1990] převládá představa, že většina starých lidí je vážně nemocná a proto je upoutána na lůžko, neustále unavená, potřebuje péči a proto se nemůže zapojit do každodenních aktivit. Nemocní lidé ve vyšším věku alokují okolo 35-40% peněz ze zdravotnictví - tato informace je neustále opakována a vyvolává tak obraz nemocného seniora, který akorát čerpá peníze ze státního zdravotnictví. Je ale logické, že spolu s biologickým stárnutím přicházejí častěji nemoci než u mladých lidí, neznamená to ale, že všichni senioři jsou celé stáří nemocní nebo nesoběstační. „*S přibývajícím věkem sice pochopitelně narůstají zdravotní problémy člověka, výsledky prováděných šetření však ukazují, že pojetí stáří, tradované v naší společnosti jako období závislosti a pasivního přijímání služeb od okolí, je do značné míry mylné*“ [Vohradílková, Rabušic, 2004, s. 30].

Ke stereotypu stáří se pojí další stereotypy, jakými jsou například představy, že duševní choroba, alzheimerova choroba, arterioskleróza nebo deprese jsou zcela běžná onemocnění ve stáří.

3.3.3 Neužitečnost

Mýtus neužitečného času. Staří nemají čím společnosti přispět. Stáří je ekonomickou zátěží společnosti. Předsudek zbytečnosti. Tento stereotyp odkazuje na ekonomickou neaktivitu jako zdroj ageismu, protože z něj vychází. Vychází také z již uvedených stereotypů: většina starých lidí je nemocných, a proto nejsou schopni pokračovat v práci. Ti co schopní jsou, nejsou dostatečně produktivní a tudíž neefektivní.

Tento stereotyp je nespravedlivý více než ostatní, právě proto, že většina seniorů celý život pracovala. Sice se jim přiznává právo na zasloužený odpočinek, ale přesto jsou osočováni jako ti, co nic nedělají. Mentalita společnosti je taková, že kdo pracuje, je užitečný a kdo nepracuje, ten „není k ničemu“ a právě proto, že jsme užitečnost redukovali pouze na zaměstnanost, je každý nepracující důchodce neužitečný [Haškovcová, 2010, s. 43]. A ten, kdo nic nedělá, je neužitečný a tudíž zbytečný – toto smýšlení je nebezpečné, protože právě z něj vychází despekt ke starým lidem.

Je nutné zmínit, že jako neužiteční jsou staří lidé nazýváni většinou v obecné rovině, ale často by toto lidé o vlastních starých rodinných příslušnících neřekli, protože jsou významnou pomocnou rukou. Podporují mladé rodiny ať již finančně nebo třeba hlídáním dětí a podporují chod domácnosti. Rozhodně je tak nelze označit jako neužitečné nebo zbytečné.

Staré lidi přehlížíme, ignorujeme nebo nebereme vážně. Kvůli své zbytečnosti pro nás nejsou partnery ani soky, natož konkurencí. Jejich názory nás nezajímají a máme za to, že se s nimi nemůže ani nemá počítat. Tyto praktiky vůči starým lidem nazývá Haškovcová jako mýtus ignorace [2010, s. 43].

3.3.4 Ošklivost

Stereotyp odkazující na kult mládí jako zdroj ageismu. Panuje představa, že pouze mladí lidé mohou být krásní a projevy stáří by se měly maskovat nebo odstranit. Především ženy cítí velký tlak a jsou nuceny bojovat s projevy stárnutí. Ošklivost starých lidí se odráží v pojmenováních jako např.: bába, babina, fosílie, čarodějnice, starý patron, stará koza, scvrklý dědek [Tošnerová, 2002, s. 8]. Také v médiích je starý člověk opomíjen, protože vrásčitý a šedivý senior neodpovídá trendu mládí a krásy, který je lidem společností podsouván. Krása je však pojem čistě subjektivní, proto by se měl každý sám zamyslet, zda je stáří opravdu tak ošklivé.

3.3.5 Asexuálnost

Mýtus o úbytku sexu spočívající v představě asexuálního či bezpohlavního stáří. Předpoklad impotence. Sexuální aktivita seniorů jakoby byla tabu v naší společnosti. Nemluví se o ní a vyvolává spíše negativní reakce. Také panuje představa, že všichni staří muži jsou impotentní a že sexualita je v pozdním věku zcela nedůležitá. Jako kdyby se sexuální aktivitě mohli věnovat pouze atraktivní mladí lidé, kdežto u „ošklivých“ seniorů je to nechutné.

Například ve filmech vidíme v milostné akci jen krásné, mladé lidi. Těžko by divák skousl erotickou scénu dvou sedmdesátníků, protože převládá pocit, že od určitého věku se „to“ nesluší. *„Řada lidí se domnívá, že sexuální aktivita v určitém věku skončí. Není tomu tak. I když fyzické změny způsobené stárnutím patrně ovlivňují náruživost mužů i žen, pro mnoho seniorů zůstává sexualita důležitým a naplňujícím aspektem života“* [Společnost přátelská všem generacím, 2007]. Muži ve vyšším věku se obávají selhání a ženy těžce nesou ztrátu své tělesné atraktivity.

Nicméně není pravda, že by senioři sexuálně nežili. V roce 2009 se na titulní straně časopisu *Instinkt* objevil titulek „dvě třetiny důchodců souloží pravidelně“ [Jánská, Kozumplík, 2009] a přesto, že titulek měl být spíše šokující a kontroverzní, alespoň takto se českému občanu může do vědomí dostat, že stereotyp o impotentním stáří je mylný.

3.3.6 Chudoba

Dalším stereotypem je představa, že všichni senioři jsou chudí a stěžují si na nízké důchody. Důvodem jsou nejspíše nízké důchodové dávky a také soustavná prezentace nutnosti reformy důchodového systému, který by se jinak zhroutil. *„Pokud se naši senioři na něčem vůbec shodnou, (...) tak určitě na tom, že mají málo peněz a že nemohou z důchodu vyjít“* [Haškovcová, 2010, s. 45]. Nicméně člověk je tvor, který většinou nebývá nikdy spokojený a navíc „peněz není nikdy dost“.

Nutné je také rozlišovat mezi objektivní a subjektivní chudobou. Hranice objektivní chudoby je podle metodiky Eurostatu 60% mediánu národního ekvivalizovaného příjmu na spotřební jednotku. V České republice je nejnižší míra chudoby ze vše zemí EU a v roce 2008 dosáhla hodnoty 9%, kdežto průměr EU je 17% [Ministerstvo, 2010]. Objektivní chudobou tedy u nás tedy až tolik lidí netrpí. Lidé mají ale na chudobu jiný názor: podle posledních průzkumů Eurobarometru se tři ze čtyř Evropanů domnívají, že je v jejich zemi rozšířena chudoba. V České republice sdílí tento názor 59% občanů. Evropané se také domnívají, že chudoba nejvíce ohrožuje nezaměstnané a staré lidi [cd.].

Subjektivní chudobou trpí podle výzkumu Kuchařové [2002, s. 37] 27% respondentů ve věku 60 a více let. Jako bohaté se označily 4% a jako středně chudé/bohaté většina souboru – 69%. Zařazení na stupnici bohatý-chudý však neurčoval pouze příjem, protože i jedinci s nejnižšími příjmy se za chudé nepovažují a naopak. Pouze malá část subjektivně chudých vykazuje objektivní charakteristiky chudoby a proto se zdá, „že *problém chudoby seniorů je sociálně závažným především pro jeho subjektivní aspekty*“ [cd., 39]. Nicméně objektivně u nás chudoba tolik rozšířená není a subjektivně ji prožívá necelá třetina starých lidí, takže stereotyp chudoby lze vyvrátit.

4. Ageismus na trhu práce

Ageismus se objevuje v mnoha oblastech sociálního života, avšak největší dopad má na trhu práce. V zájmu mého zkoumání ageismu na trhu práce jsou starší lidé, které specifikuji jako osoby v předdůchodovém a raně důchodovém věku, což je věk zhruba v rozmezí 50-65 let. Tuto hranici jsem si zvolila proto, že již dnes mají lidé v generaci 50+ často problémy v zapojování se na trh práce a ve věku 65 let je v současné době sice většina osob ve starobním důchodu a není ekonomicky aktivní, ale to se změní díky posouvání hranice věku pro odchod do důchodu. Toto věkové rozmezí je nejproblematictější a nejsenzitivnější vůči předsudkům a stereotypům plynoucích z ageismu a samotné diskriminaci na základě věku v oblasti trhu práce.

Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008-2012 popisuje situaci starších pracovních sil na trhu práce následovně: „*Starší lidé jsou na trhu práce i v dalších oblastech vnímáni stereotypně. Věková diskriminace a vyloučení z trhu práce vede k vyloučení ze společnosti. (...) Žádoucí je změna postoje k této rizikové skupině jak ze strany zaměstnavatelů, tak celé společnosti. V zaměstnání, stejně jako jinde v životě, musí být člověk hodnocen podle svých schopností a dovedností. Je žádoucí vyhnout se stigmatizaci starších osob jako méně flexibilních a méně produktivních.*“ [Kvalita života ve stáří, 2008, s.23]

4.1 Starší lidé na trhu práce

Hospodářská recese v posledních letech nejvíce dopadla na osoby, které byly na vrcholu svého produktivního věku, vzdělané a s praxí. Nicméně je zde předpoklad, že tento jev ustoupí. Jako největší problém z dlouhodobého hlediska se však ukazuje zaměstnávání osob v předdůchodovém a důchodovém věku, především žen a osob se základním vzděláním. Míra zaměstnanosti této skupiny je v ČR poměrně nízká a zůstává pod průměrem zemí Evropské unie [Ferenc, 2010, s. 1]. Zaměstnanost v roce 2009 u starších věkových kategorií dosáhla následujících procent:

	Muži	Ženy
55-59	77,9	53,7
60-64	36,5	14,6
65+	7,2	3,3

Tabulka 2: Zaměstnanost v roce 2009 (Zdroj: Ferenc, 2010, s. 1)

Avšak zaměstnanost v nejstarších ekonomicky aktivních věkových kategoriích v posledních letech rostla: v roce 2001 bylo v letech 55-64 zaměstnáno 52,1% osob, kdežto o 8 let později to bylo již 65,5%, což je nejvyšší nárůst ze všech pětiletých skupin. Tento nárůst je ovlivněn následujícími faktory: posouvání hranice důchodového věku, nárůst nabídky pracovních příležitostí, relativně snadné zaměstnávání osob majících nárok na starobní důchod¹⁷, trend klesajícího poměru výše důchodu k průměrné mzdě, který nutí starší zaměstnance pracovat déle, aby si zachovali stávající životní úroveň a v neposlední řadě také oslabení potřeby či vůle pečovat o potomky a vnoučata [cd., s. 2].

Z krátkodobého hlediska se problém zaměstnávání osob v předdůchodovém a důchodovém věku bude nejspíše řešit samovolně demografickým vývojem (na to však nelze spoléhat), kdy počet žen a mužů ve věku 55-64 let bude pomalu ubývat. V příštích 10 letech se tedy zvýšenému tlaku na pracovní místa v této věkové kategorii asi vyhneme. Nicméně počet osob v tomto věku se bude opět zvyšovat – generace ze 70. let dosáhne kolem roku 2030 právě tohoto věku a problém zaměstnávání starších osob se pravděpodobně znovu objeví.

¹⁷ Do konce roku 2009 platilo, že takové osoby bylo možno zaměstnávat pouze na dobu určitou, ale zároveň platila výjimka za zákazu „řetězení“ smluv. Od 1. 1. 2010 dochází ke zrovnoprávnění starších osob s mladšími skupinami (možnost uzavření pracovního vztahu na dobu neurčitou). Avšak jsou tak odstraněny určité výhody („řetězení“ smluv na dobu určitou) pro zaměstnavatele při zaměstnávání osob důchodového věku, a proto bude obtížnější tyto osoby propouštět a tudíž i zaměstnávat.

Ještě bych chtěla zmínit, že delší ekonomickou aktivitu nelze brát pouze jako negativum a nespravedlnost oproti starším generacím, ale je potřeba zmínit i její funkčnost. Jako pozitiva ekonomické aktivity pro starší lidi lze definovat například: udržení sociálního statutu, sociální vztahy, zdroj sebeúcty a identity, pocit užitečnosti, životní naplnění, seberealizace, zlepšení ekonomické situace a další.

4.2 Projevy ageismu na trhu práce

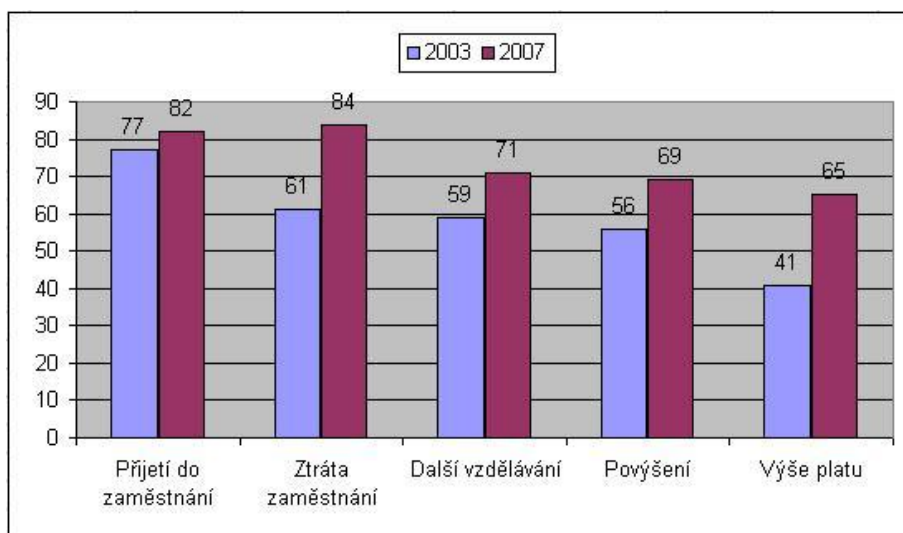
Ageismus se projevuje v mnoha oblastech sociálního života, ale na trhu práce je jeho působení nejvýraznější. Důvodem je i to, že samotný trh práce je věkově diferencován – víme od jakého věku můžeme uzavírat pracovní smlouvy a kdy bychom měli trh práce opustit. Společně s pohlavím a vzděláním je věk hlavní indikátor pozice jedince na trhu práce.

Ačkoliv je v zákoníku práce přímo uveden zákaz diskriminace z důvodu věku a diskriminační inzerce, diskriminace se stala pouze více skrytou [Vidovičová, 2008, s. 168]. Místo požadavku věku jsou v inzerátu uváděny atributy spjaté s mládím (mladý a dynamický kolektiv, flexibilita apod.), které oklikou vyřazují starší uchazeče o zaměstnání. Diskriminace z důvodu věku je velkým problémem také z toho důvodu, že se velmi špatně dokazuje.

Dle výsledků šetření STEM si v dubnu roku 2007 až 75% lidí myslelo, že u nás dochází při zaměstnávání k diskriminaci některých skupin obyvatel. Za rozhodující pokládali lidé tři faktory: věk, mateřství a zdravotní stav. Věk byl uveden jako nejčastější důvod diskriminace a to 87% respondentů¹⁸. Na téma diskriminace byli lidé agenturou letos dotazováni hned několikrát: v dubnu ji 66% respondentů považovalo za velký problém v ČR a v květnu si 85% občanů myslelo, že v zaměstnání dochází k diskriminaci některých skupin lidí – to je nejvíce od roku 2004, kdy STEM začal tuto věc sledovat [Středisko empirických výzkumů, 2011b].

¹⁸ Jak často jsou lidé u nás diskriminováni na trhu práce z důvodu věku: 47% velmi často, 40% poměrně často, 11% poměrně zřídka, 2% zcela výjimečně.

Ve výzkumech Ageismus 2003 a 2007 se Vidovičová zajímala také o působení ageismu právě na trhu práce a respondenti odpovídali na otázku, zda záleží na věku v oblasti zaměstnání – 67% (2003) a 64% (2007) dotázaných odpovědělo, že věk roli určitě hraje. Při jakých jednotlivých událostech na trhu práce záleží na věku? Následující tabulka uvádí souhlas v procentech:

Graf 2: Při jakých událostech na trhu práce záleží na věku. (Zdroj: Vidovičová, 2008, s. 169)

Věk se ukazuje jako důležitý faktor zejména při přijetí do zaměstnání a jeho ztrátě. Vlastní nebo zprostředkovaná zkušenost s věkově diskriminačními událostmi se projevuje nejčastěji právě u těchto dvou faktorů – zhruba třetina¹⁹ respondentů má zkušenost se ztrátou práce a nepřijetím do pracovního poměru kvůli vysokému věku. Polovina respondentů nemá vlastní zkušenost, ale slyšeli o tom, že se takové věci dějí a pouze 15% lidí si myslí, že se vůbec nedějí.

Nejčastěji mají potíže s přijetím do zaměstnání kvůli svému věku respondenti ve věku 55-59 let (12%). Ztráta zaměstnání kvůli vyššímu věku potkala zejména osoby ve věku 45-49 a 60-64 let (po 12%). „Starší lidé jsou prostě trvale vytěšňováni z trhu práce, a proto se právem mluví o jejich diskriminaci“ [Haškovcová, 2010, s. 111]. V jiném šetření se pracující lidé ve věku 50-64 let setkávali také nejčastěji s odmítnutím z důvodu nezájmu o věkově starší pracovníky a to dokonce z 55,9% [Kotíková, Remr, 2007, s. 646].

¹⁹ Ztráta zaměstnání kvůli vysokému věku: 7% osobní zkušenost, 25% zkušenost někoho blízkého. Nepřijetí do práce kvůli vysokému věku: 6% osobní zkušenost, 26% zkušenost někoho blízkého.

Pozice starších pracovníků na trhu práce není zrovna nejlepší. Dokazují to názory respondentů výzkumu Ageismus na jeden z nejrozšířenějších stereotypů o starších lidech – a to, že jsou to nevykonní pracovníci²⁰. S výrokem „starší by měli uvolňovat místa mladším, protože ti jsou výkonnější a schopnější“ souhlasilo v roce 2003 40% a v roce 2007 47% respondentů.

Ve výzkumu Život ve stáří z roku 2002 se k výkonnosti a schopnosti starších pracovníků respondenti vyjádřili podobně: 39% souhlasilo s tím, že vnímají starší pracovníky jako neschopné zvládat nové technologie a pracovní postupy, 66% si myslelo, že vedoucí dávají přednost mladým pracovníkům, které považují za rychlejší a přizpůsobivější [Kuchařová, 2002, s. 12].

Názor zaměstnavatelů je podobný – jako nejvýraznější okolnost ztěžující uplatnění osob starších 50 let v organizaci je podle nich to, že starší pracovníci nevládají měnit se požadavky na měnit se výkon [Kotíková, Remr, 2007, s. 495]. Ačkoliv 61% zaměstnavatelů tvrdí, že jsou pro ně pracovníci starší 50 let atraktivní [cd., s. 490], přesto je preferují z různých skupin uchazečů o zaměstnání nejméně: důchodci jsou na tom ze všech skupin nejhůře, starší pracovník v předdůchodovém věku a žena po mateřské dovolené jsou preferováni o něco více, avšak přednost by před nimi dostal absolvent. Jako nejpreferovanější uchazeč byl označen mladý člověk, který právě založil rodinu. Na škále 0-100 jsou preference zachyceny takto:

Obrázek 2: Preferovaný uchazeč o zaměstnání (Zdroj: Kotíková, Remr, 2007, s. 504)

²⁰ Vychází z mnou výše definovaného stereotypu neužitečnosti

Když měli zaměstnavatelé posuzovat efektivitu určitých opatření pro pomoc zaměstnávání osob starších 50 let, tak opatření „zvýšit kontroly (inspekce) nad rovností přístupu“ bylo označeno jako velmi účinné. Tímto vyjádřením jakoby zaměstnavatelé sami připustili a potvrdili, že praktikují odlišný přístup k mladším a starším pracovníkům [Kotíková, Remr, 2007, s. 521].

Jako největší nevýhodu generace 50+ vidí respondenti skupinových diskuzí²¹ atribut „věk a očekávání s ním spojená“ [Bočková et al., 2010, s. 112]. Tato očekávání jsou právě ony předsudky nedostatečné flexibility a nevýkonnosti, podceňování starších generací a všeobecná zatíženost těchto generací především negativními stereotypy, které znemožňují rovný přístup k pracovním pozicím. Často jsou tak starší lidé nuceni akceptovat horší práci a nižší finanční ohodnocení [cd., s. 121].

Bohužel na základě jednoho jediného čísla – chronologického věku, jsou lidem ve vyšším věku připisovány charakteristiky ne zrovna lichotivé, jako kdyby vyšší věk zároveň znamenal nutnou „opotřebovanost“ a tedy nevýkonnost. Vzhledem k výrazné heterogenitě této populace ji nelze takto nálepkovat, stejně jako všichni mladí lidé nemusí být, a patrně také nejsou, výkonní a flexibilní. Protože starší lidé budou na trhu práce potřeba v budoucnosti více než kdy předtím, je nutné toto nespravedlivé jednání řešit.

²¹ Výzkum 50+ aktivně.

5. Řešení ageismu

Ageismus je v České republice aktuálním problémem, který nelze jen tak přehlížet. Tím spíše, když nejstarších věkových skupin bude přibývat. Otázkou je, jak je možno tuto problematiku řešit a co je vlastně cílem.

„Je cílem veškerého snažení aktivistů i umírněných bojovníků proti ageismu věková uvědomělost nebo bezvěkost? (...) Rozlišování mezi osobami na základě věku není přípustné, ale senzitivita k jejich rozdílným potřebám je žádoucí. Je stále více zřejmé, že v sociálním prostoru dochází k nárůstu požadavku obecné svobody prožívat svůj věk (být věkově uvědomělými) v téměř paradoxní kombinaci s nárokem, aby struktury a lidé v nich působící byli věkově slepí. V současné době se tento kompromis zdá být jediným přípustným řešením“ [Vidovičová, 2008, s. 198-199].

5.1 Obecně

Ageismus se dá obecně řešit mnoha opatřeními. Jako prevence ageismu dobře funguje věková inkluze – *„lidé, kteří se stýkají se staršími lidmi, posouvají chronologický začátek stáří do vyššího věku (což lze interpretovat také jako potenciálně větší porozumění této fázi života), vystupují proti segregaci věkových skupin ve společnosti a méně akceptují existenci věkových hranic a bariér ve strukturách“ [cd., s. 194].*

Aby se k věkové inkluzi bylo možno dopracovat, je potřeba podporovat častější mezigenerační setkávání, protože osobní kontakt se starými lidmi pomáhá předcházet, zmírňovat nebo v ideálním případě odstraňovat předsudky a stereotypy, které o nich většina lidí má. Destabilizace mýtů a předsudků lze úspěšně provést pouze tak, že se budeme zajímat o heterogenitu postojů, názorů, přání a životních příběhů starých lidí [Haškovcová, 2010, s. 47]. Řada programů pro mezigenerační setkávání pro tyto účely již byla vyvinuta: například v Rakousku a Německu proběhl projekt „Internet a senioři“, kde středoškoláci vyučovali seniory práci s počítačem a internetem [Tošnerová, 2002, s. 17]. Takovéto programy jednoznačně prospívají jak seniorům, tak mladším generacím.

Možnosti jak předejít ageistickému chování mohou probíhat také v negativní atmosféře. Prevencí otevřené věkové nenávisti může být obava z negativních sankcí, kterými může být např. vydědění, legální postihy nebo sociální zesměšnění z důvodu porušení stanovených norem. Nicméně jak by tato atmosféra zastrašování fungovala nelze s jistotou říci. Jako další opatření proti vzniku otevřených rozporů může být i minimalizace příležitostí pro setkávání generací způsobené fyzickou a sociální separací [Vidovičová, 2008, s. 131]. Nicméně sama Vidovičová toto teoretické řešení vyvrátila, protože jako funkční se ukázala věková inkluze.

Potřebná mezigenerační solidarita by měla být posilována hlavně skrze média, která mají v dnešní době silný vliv na názory a postoje lidí a jejich potenciál by mohl být využit pro její rozšiřování. V rámci objektivitu a vyváženosti by měly být prezentovány argumenty, které zdůrazní zásluhovost dnešních seniorů, protože ta je opomíjena a starší lidé jsou bohužel prezentováni spíše ageisticky. *„Zpravodajská média často na latentní rovině svých sdělení reprodukuji stereotypy spojené se stářím a ukazují seniory jako závislé osoby, které mohou být zátěží rozvoje české společnosti“* [Sedláková, 2008].

Aby média napomáhala věkově inkluzivní společnosti, byla například vydána doporučení pro novinářskou praxi o tom, jak mají novináři referovat o seniorské problematice. Měli by se vyhýbat identifikaci věku (pokud to není nezbytné a relevantní pro daný kontext a to především u zločinů) a nepodloženým generalizacím. Neměli by prezentovat ageistické citace nebo názory tak, aby to vypadalo jako že jsou to obecně přijímané legitimní názory. Měli by se snažit chápat téma stáří v širším záběru s důrazem na heterogenitu této populace a další doporučení²² [Sedláková, Vidovičová, 2005, s. 41-42]. Tato doporučení by se neměla týkat pouze tisku, ale i televizního zpravodajství, aby měla co největší efekt.

Představení pravdivého obrazu starých lidí a tématem stáří obecně by mělo probíhat již na školách, zejména na těch, jejichž absolventi se budou této populaci věnovat (sociální vědy, medicína, ale i zmíněná žurnalistika nebo třeba architektura) [Tošnerová, 2002, s. 16].

²² Celé znění doporučení viz příloha č. 4.

Organizace Elpida plus, loni v zimě rozjela kampaň „Mluvme o stáří“, kterou podpořila nejedna slavná osobnost českého šoubyznysu. Tato kampaň měla napomoci změně nahlížení na staré lidi skrze upozornění, že vlastní babičku a dědečka máme rádi, proto je třeba si uvědomit, že většina starých lidí je také něčí babička či dědeček. *„Své vlastní prarodiče máme rádi, ale na ty cizí koukáme skrz prsty. Názorové neshody mezi generacemi nejsou nic nového. Vytratila se ale schopnost naslouchat si a komunikovat, vážit si zkušeností starších a zároveň být otevřený názorům mladších. Zkusme to změnit, mluvme spolu a dívejme se na člověka, ne na věk“* [Mluvmeostari.cz, 2010]. Na plakáty této kampaně bylo možné narazit všude možně a určitě takové kampaně nejsou zbytečné vyhazování peněz.

Upozorňování na problém nedostatku mezigenerační solidarity nikdy nebude zbytečné, naopak je více než třeba. Nicméně je také potřeba zmínit, že zodpovědnost za řešení tohoto problému leží i na bedrech samotných seniorů a starších lidí. Ti se musí sami starat o to, aby byli prezentováni pozitivně a budovali si dobrou image ve společnosti.

5.2 Trh práce

Řešení problematiky ageismu na trhu práce zahrnuje specifitější opatření, než ta, která byla uvedena výše, ale obecná řešení věkové diskriminace samozřejmě platí i zde a je potřeba jejich vzájemné prolínání.

Age management neboli řízení lidských zdrojů reflektující a zohledňující věkovou strukturu a potřeby starších pracovníků je řešení užitečné a funkční pro většinu zaměstnavatelů. *„Přispívá totiž k pracovní spokojenosti a produktivitě, zvyšuje motivaci, snižuje absenci, podporuje zdraví a zlepšuje vztahy na pracovišti. Age management posiluje sociální dialog a zlepšuje obraz podniku. Je nástrojem využití cenných zkušeností pracovníků. Věkově různorodý kolektiv je stabilnější a produktivnější“* [Kvalita života ve stáří, 2008, s. 24]. Age management bojuje s věkovými bariérami a podporuje diverzitu, která je nutná pro úspěšné mezigenerační setkávání a následné usnadnění porozumění, proto je jedním z nejslibnějších řešení pro oblast trhu práce.

Jako největší problém pro starší generace bylo definováno přijetí do zaměstnání. Proto by dalším řešením bylo upozorňovat a nabádat zaměstnavatele, aby ke starším pracovníkům nepřistupovali na základě zažitých stereotypů a neposuzovali je pouze jako nevykonné, neflexibilní a pomalé. Je potřeba jim ukázat především jejich výhody a přednosti. Těmi jsou například: zkušenost a praxe, kvalifikace, know-how, zodpovědnost, stálost, loajalita, nižší fluktuace, trpělivost, rozvaha, vyrovnanost a serióznost, kontakty a vazby, odrostlé děti a další [Bočková et al., 2010, s. 112]. Ne všechny pracovní pozice přece vyžadují pouze mladého a dynamického uchazeče.

Samozřejmě je nutné zmínit, že ne všichni starší uchazeči o práci jsou takoví, protože každý člověk je jedinečný a podle toho by měl být posuzován. Opět neleží zodpovědnost pouze na zaměstnavatelích, ale samotní starší uchazeči by se měli snažit svým chováním nepodporovat ony stereotypy o nevykonnosti.

Závěr

Má bakalářská práce se zabývala tématem ageismu –byly popsány jeho příčiny, projevy a možnosti řešení. Nejprve bylo podstatné vysvětlit problematiku demografického stárnutí, která je způsobena poklesem porodnosti a zvyšující se nadějí na dožití při narození (přibývání nejstarších obyvatel). Tento jev se projevuje změnou v zastoupení v jednotlivých věkových skupinách a v budoucnosti se dočkáme až 30% poproduktivního obyvatelstva, přičemž nejvyšší nárůst pocítí nejstarší věkové kategorie. Dopady demografického stárnutí spočívají především v nutnosti reformy důchodového a zdravotního systému, které se svou nynější podobou stávají neudržitelnými.

Následně bylo třeba definovat pojem ageismus, který je definován více způsoby, nicméně základní myšlenka je shodná: jde o jednání znevýhodňující skupiny lidí na základě jejich věku, projevující se diskriminací, která vychází ze stereotypů a ředsudků. Většinou se jedná o diskriminaci lidí starých, ale může se týkat i lidí mladých, nicméně má práce byla věnována skupině první. Proto bylo nutné najít hranici vlastního stáří a definovat, co to stáří je. Stáří můžeme etapizovat různými způsoby, avšak na počátku stáří se respondenti z více různých výzkumů shodli a uváděli hodnoty okolo 65 let. Starý člověk je pro ně ten, koho trápí špatné zdraví, nedokáže se o sebe postarat a dosáhl oné hranice stáří (chronologický věk jako faktor určující stáří). Výzkumy dokazují, že je ageismus aktuálním problémem v České republice a je třeba ho řešit. Nejprve bylo nutné definovat jeho zdroje.

Mezi zdroje ageistického chování můžeme zařadit demografickou paniku, šířící se médii, které zveličují a příliš dramatizují dopad demografického stárnutí na společnost. Český občan demografické panice podléhá – myslí si, že je starých lidí více než ve skutečnosti je a současný demografický vývoj považuje za negativní. Dalším významným zdrojem ageismu je samotná prezentace tématu stáří médii. Ta vykazuje vysokou míru stereotypičnosti, neukazuje stáří v jeho heterogenitě, trpí nedostatečnou variabilitou a objektivitou sdělovaných informací a přispívá tak k desolidarizaci společnosti.

Ekonomická neaktivita starších osob působí jako „nicedělání“ a ti jsou pak označováni jako břemeno společnosti a ti, co nejsou ničím užiteční, což vyvolává nelibé pocity u zbytku společnosti. Také preferovaný kult mládí a důraz na mladistvý vzhled a styl života odsunuje staré lidi na okraj společnosti. Jako další zdroj ageismu lze definovat generační konflikt (boj o vzácné statky nebo nesoulad hodnot a zásad) a věkovou segregaci, která brání mezigeneračnímu setkávání a je živnou půdou pro stereotypy a předsudky o stáří.

Nejčastějším zdrojem ageistického chování jsou právě zažitá stereotypy a předsudky o starých lidech, které jsou prezentovány médii nebo kolují mezi lidmi. Jako nejzávažnější jsem definovala celkem 6 stereotypů: stejnost, nemocnost, neužitečnost, ošklivost, asexuálnost a chudobu starých lidí. Tyto stereotypy jsou však vyvráceny a rozhodně je tak nelze aplikovat na každého staršího občana.

Zaměřila jsem se také na působení ageismu v jedné oblasti sociálního života – a to na trhu práce, kde má velký dopad. Starší lidé jsou zde diskriminováni a trvale vytěšňováni. Bude však potřeba zvýšit zaměstnanost především u lidí předdůchodovém věku, která ve věkové kategorii 60-64 dosahuje totiž pouhých 25%. Ačkoliv je v zákoníku práce zakázána veškerá diskriminace na trhu práce, včetně té věkové, přesto se s ní lidé setkávají a to v nemalé míře - většinou jde o její skrytou formu, která se velice špatně dokazuje. Věk hraje roli především při ucházení se o pracovní místo a při jeho ztrátě. Starší pracovníci jsou totiž označováni jako nevykonní, neflexibilní a pomalí a oproti mladším uchazečům jsou tak v nevýhodné pozici. Proto je faktor věku u generace 50+ označován jako její největší nevýhoda na trhu práce.

Věková diskriminace se ale naštěstí dá řešit: věková inkluze se jeví jako vhodná prevence, ke které se dá dospět častějšími mezigeneračními setkáváními, které zmírňuje a odstraňuje zažitá stereotypy. Vhodným nástrojem jsou různé programy a projekty podporující tato setkávání. Jako nepřiliš vhodná řešení jsem uvedla věkovou segregaci nebo hrozbu negativních sankcí (vydělení, postihy) za projevy věkové nenávisti. Mezigenerační solidarita by měla být podporována především médii, která zatím bohužel plní spíše funkci opačnou.

Lze v nich však vidět obrovský potenciál, protože ve velké míře ovlivňují dnešní společnost. V neposlední řadě jsou funkční různé kampaně upozorňující na téma diskriminace a nerovného přístupu ke starým lidem, jako byla např. kampaň „Mluvme o stáří“. Samozřejmě i sami senioři musí přispět k budování nového lepšího a objektivnějšího obrazu starých lidí.

Řešení ageismu v oblasti trhu práce spočívá také ve vlastní pozitivní sebereprezentaci starších osob a ze stran zaměstnavatelů to může být zavedení tzv. age managementu nebo uvědomění si stereotypního pohledu na starší osoby a začít využívat jejich výhod a předností.

Ačkoliv na téma ageismu byla napsána již řada prací, svůj vlastní přínos pro toto téma vidím v sumarizaci zdrojů ageismu, hlavních stereotypů a především v soupisu možných řešení, které jsem našla v různých zdrojích a následně uvedla v jednom díle. Na mou práci mohou navázat například výzkumy zabývající se analýzou zdrojů ageismu a projevů stereotypů o starých lidech nebo práce hodnotící účinnost jednotlivých řešení.

Když jsem si vybírala toto téma, zdaleka jsem nevěděla co všechno může obsahovat. Nyní však mohu říci, že můj pohled na staré lidi se v mnohém změnil a stala jsem se citlivější na projevy ageismu. Asi jako většina lidí jsem měla v povědomí některé ze stereotypů o starých lidech, nicméně při zpracování celé problematiky ageismu jsem pochopila proč tomu tak je a sama sobě je postupně vyvracela. Kdyby měl každý za úkol vypracovat práci na stejné téma jako já, určitě by se tato aktivita dala zařadit jako další možnost řešení či prevence ageismu.

Použitá literatura

Ageismus.cz [online]. 2006 [cit. 2011-05-10]. Dostupné z WWW: <www.ageismus.cz>.

BENEŠOVÁ, Romana. Ageismus. *SOCIOweb : Sociologický webzin* [online]. 2011, 1, s. 8-9. [cit. 2011-05-01]. Dostupný z WWW: <http://www.socioweb.cz/upl/editorial/download/186_SOCIOWEB_01_2011_.pdf>. ISSN 1214-1720.

BOČKOVÁ, Lenka ; HASTRMANOVÁ, Šárka; HAVRDOVÁ, Egle. *50+ aktivně : Fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života* [online]. 2011 [cit. 2011-05-16]. Dostupné z WWW: <http://www.respektinstitut.cz/wp-content/uploads/50plusAktivne_web.pdf>. ISBN 978-80-904153-2-4.

BOČKOVÁ, Lenka, et al. *Respektinstitut.cz* [online]. 2010 [cit. 2011-05-16]. Závěrečná zpráva z výzkumu 50+ aktivně. Dostupné z WWW: <http://www.respektinstitut.cz/wp-content/uploads/50plus_aktivne_zaverecne_studie.pdf>.

BURCIN, Boris; KUČERA, Tomáš. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008-2070* [online]. 2010 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8842/Prognoza_2010.pdf>.

Český statistický úřad [online]. 2009 [cit. 2011-04-29]. Animovaný SVG graf populačního vývoje. Dostupné z WWW: <http://www.czso.cz/cz/svg/proj2009_2066/start.htm>.

Český statistický úřad [online]. 2010 [cit. 2011-04-26]. Statistická ročenka České republiky 2010. Dostupné z WWW: <<http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/publ/0001-10->>.

DEATON, Angus. The Great Escape: A Review of Robert Fogel's The Escape from Hunger and Premature Death, 1700-2100. *Journal of Economic Literature*, 2006, vol. 44, pp. 106-114. Dostupné z WWW: <http://www.princeton.edu/~deaton/downloads/deaton_great_escape_on_fogel_jel2006.pdf>.

Demografický informační portál [online]. 2004 [cit. 2011-04-29]. Prognóza ČR. Dostupné z WWW: <http://demografie.info/?cz_prognozyprognozacr>. ISSN 1801-2914.

DIMITROVÁ, Michaela. Demografické souvislosti stárnutí. *Naše společnost*, 2007, 5. roč., č. 7. Dostupné z WWW: <http://www.cvvm.cas.cz/upl/nase_spolecnost/100066s_NS0701_starnuti_3.pdf>.

DORBRITZ, Jürgen; HÖHN, Charlotte; NADERI, Robert. *The Demographic Future of Europe - Facts, Figures, Policies: Results of the Population Policy Acceptance Study (PPAS)* [online]. 2005 [cit. 2011-04-30]. Dostupné z WWW: <http://www.bib-demografie.de/cln_090/nn_965290/SharedDocs/Publikationen/EN/Research/DIALOG/ReportsPapers/PPAS_brochure_en.templateId=raw.property=publicationFile.pdf/PPAS_brochure_en.pdf>.

EU Research on Social Science and Humanities: Population Policy Acceptance Study: The Viewpoint of Citizen and Policy Actors Regarding the Management of Population Related Change: Dialog. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities, 2007. 198 pp. ISBN 978-92-79-07573-5. Dostupné z WWW: <<http://cordis.europa.eu/documents/documentlibrary/100124311EN6.pdf>>.

Eurostat [online]. 2010 [cit. 2011-04-25]. Proportion of population aged 65 and over. Dostupné z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/mapToolClosed.do?tab=map&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00028&toolbox=types>>.

FERENC, Jan. *Zaměstnanost osob předdůchodového a důchodového věku* [online]. 2010, [cit. 2011-05-09]. Dotupné z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/1e01747a199f30f4c1256bd50038ab23/116acee0b5741740c125774d002b0417/\\$FILE/ckta28062010.doc](http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/1e01747a199f30f4c1256bd50038ab23/116acee0b5741740c125774d002b0417/$FILE/ckta28062010.doc)>.

GIDDENS, Antony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 1999. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.

HAŠKOVCOVÁ, Helena. *Fenomén stáří*. Vyd. 2. Praha: Havlíček Brain Team, 2010. 365 s. ISBN 978-80-87109-19-9.

IDnes.cz [online] 2010a [cit. 2011-05-10]. Přemluv bábu a dědu, ať nevolí levici, apelují Mádl a Isova v klipu. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/premluv-babu-a-dedu-at-nevoli-levici-apeluji-madl-a-issova-v-klipu-php-domaci.asp?c=A100422_194459_domaci_jw>.

IDnes.cz [online]. 2010b [cit. 2011-05-10]. Sprostý výsměch, nebo podařený klip? „Bába“ Mádl a Isové rozděluje Čechy. Dostupné z WWW: <http://zpravy.idnes.cz/sprosty-vysmech-nebo-podareny-klip-baba-madla-a-issove-rozdeluje-cechy-1mf-/domaci.asp?c=A100430_163058_domaci_vel>.

ILLKOVÁ, Monika. *Stereotypy a mýty o stáří očima seniorů*. Olomouc, 2010. 92 s. Diplomová práce. Univerzita Palackého, Filozofická fakulta.

JÁNSKÁ L., KOZUMPLÍK M.: *Sex třetího věku*, Instinkt VIII, 2009, 7, str. 30-34.

KOTÍKOVÁ, Jaromíra; REMR, Jiří. *Podpora zaměstnávání starších osob*. 1.vydání. Praha : Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., 2007. 705 s. ISBN 978-80-7416-001-1.

KOTÝNKOVÁ, Magdalena. ČERVENKOVÁ Anna. *Začlenění seniorů v sociální struktuře soudobé společnosti* [online]. 2001, [cit. 2011-04-23]. Dotupné z WWW: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/Senior.pdf>>.

KUCHAŘOVÁ, Věra. Život ve stáří: zpráva o výsledcích empirického šetření. Praha: VUPSV, 2002. 89 s. Dostupné z WWW: <<http://praha.vupsv.cz/Fulltext/zivest.pdf>>.

Kvalita života ve stáří : národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012. 1.vyd. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008. 55 s.

Ministerstvo práce a sociálních věcí [online]. 2010 [cit. 2011-05-12]. Evropský rok 2010 – základní data. Dostupné z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/8137/22012010_zakl_data.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí : Zákoník práce [online]. 2006 [cit. 2011-05-14]. Zákon 262/2006 Sb. Dostupné z WWW: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2919/262-2006.pdf>>.

Mluvme o stáří [online]. 2010 [cit. 2011-05-17]. Dostupné z WWW: <www.mluvmeostari.cz>.

Novinky.cz [online]. 2010 [cit. 2011-05-10]. Mádl s Issovou vyrazili do boje proti levici klipem Přemluv bábu. Dostupné z WWW: <<http://www.novinky.cz/domaci/198434-madl-s-issovou-vyrazili-do-boje-proti-levici-klipem-premluv-babu.html>>.

PALMORE, Erdman. *Ageism*. 2nd ed. New York: Springer Publishing Company, 1999. 266 s. ISBN 0-8261-7002-1.

PAPEŽOVÁ, Eva. *Ageismus - vnímání seniory a postoje mladých dospělých*. Brno, 2009. 98 s. Diplomová práce. Masarykova Univerzita, Pedagogická fakulta.

RABUŠIC, Ladislav. *Česká společnost stárne*. 1. vyd. Brno: Masarykova universita, 1995. 192 s. ISBN 80-210-1155-6.

SEDLÁKOVÁ, Renáta. *Obraz seniorů a stáří v českých médiích aneb přispívají mediální obsahy k vytváření věkově inkluzivní společnosti?* [online]. 2008 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Bocak1/pdf_doc/sedlakova.pdf>.

SEDLÁKOVÁ, Renáta; VIDOVIČOVÁ, Lucie. Mediální analýza obrazu seniorů [online]. 2005 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.spvg.cz/medialni-analyza-obrazu-senioru/>>.

Společnost přátelská všem generacím [online]. 2007 [cit. 2011-05-10]. 9 mýtů o stáří. Dostupné z WWW: <<http://smisene.webzdarma.cz/view.php?cisloclanku=2007030502>>.

Středisko empirických výzkumů [online]. 2007 [cit. 2011-05-16]. Diskriminace na trhu práce. Dostupné z WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/1301>>.

Středisko empirických výzkumů [online]. 2011a [cit. 2011-05-16]. Vnímání diskriminace v naší zemi. Dostupné z WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/2185>>.

Středisko empirických výzkumů [online]. 2011b [cit. 2011-05-16]. Diskriminace v zaměstnání. Dostupné z WWW: <<http://www.stem.cz/clanek/2187>>.

TOŠNEROVÁ, Tamara. *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. 1. vyd. Praha: Ambulance pro poruchy paměti, 2002. 45 s. ISBN 80-238-9506-0. Dostupné z WWW: <http://aa.ecn.cz/img_upload/07bc9d1453b4bc61934a7ebb36075df2/ageismus.pdf>.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. Starší osoby na trhu práce a politika aktivního stárnutí : výběr ze statistik a empirických šetření. In *Postavení a diskriminace seniorů v české republice*. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2006. s. 140. ISBN 80-86878-52-X.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. *Stárnutí, věk, diskriminace: nové souvislosti*. 1. vyd. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, 2008. 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Očekávaný vývoj složení obyvatelstva podle základních věkových kategorií v letech 2008-2070 (graf)

Příloha č. 2: Zvyšování důchodového věku do roku 2030 (tabulka)

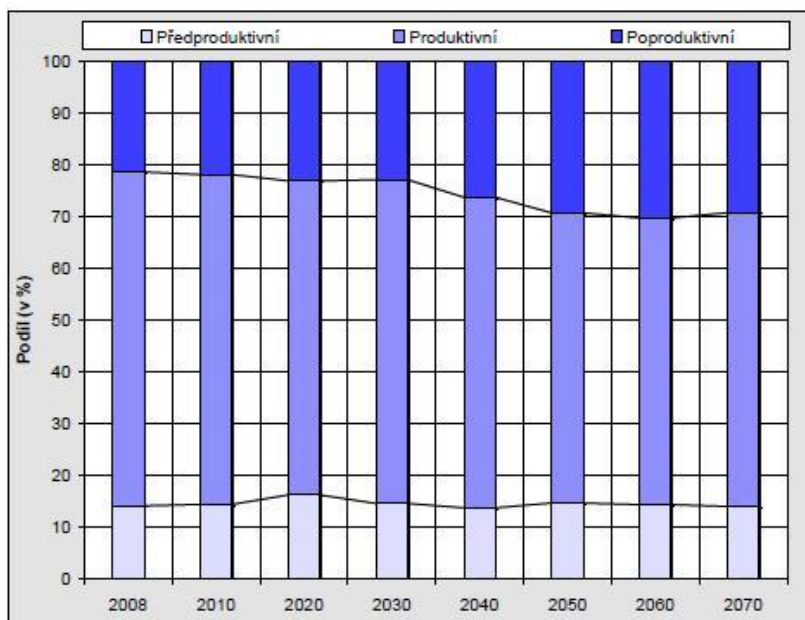
Příloha č. 3: Podíl populace ve věku 65 a více v EU (obrázek)

Příloha č. 4: Doporučení pro novinářskou praxi (text)

Příloha č. 5: Projekt bakalářské práce (text)

Přílohy

Příloha č. 1: Očekávaný vývoj složení obyvatelstva podle základních věkových kategorií v letech 2008-2070 (graf)

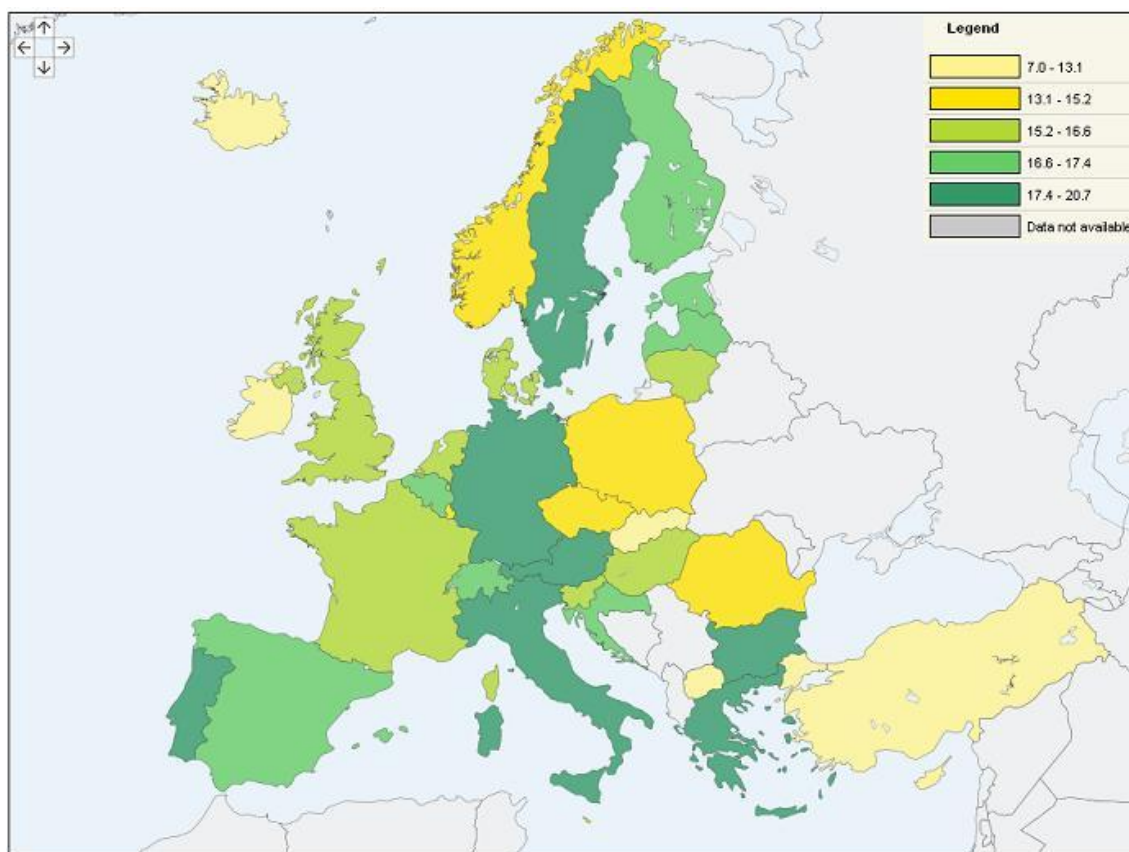
Zdroj: Burcin, Kučera, 2010, s. 24

Příloha č. 2: Zvyšování důchodového věku do roku 2030 (tabulka)

Důchodový věk	Muž	Žena s počtem dětí					
		0	1	2	3	4	5 a více
Původní	60	57	56	55	54	54	53
Rok, od kterého vznikne nárok v uvedeném věku:							
53 a 54							1999
55					1999	1999	2003
56				1999	2003	2003	2007
57			1999	2003	2007	2007	2011
58		1999	2003	2007	2011	2011	2015
59		2003	2007	2011	2015	2015	2019
60		2007	2011	2015	2019	2019	2023
61	2002	2011	2015	2015	2019	2019	2023
62	2009	2015	2019	2023	2027	2027	2031
63	2016	2019	2023	2027	2031		
64	2023	2023	2027	2031			
65	2030	2030	2031				

Zdroj: Ferenc, 2010, s. 3

Příloha č. 3: Podíl populace ve věku 65 a více v EU (obrázek)

Zdroj: Eurostat, 2010

Příloha č. 4: Doporučení pro novinářskou praxi (text)

Doporučení pro novinářskou praxi

Následující body jsou částečně založeny na Eversově (1997) zásadách pro referování o seniorské problematice a jsou doplněny o doporučení reflektující výše uvedená zjištění:

Mediální sdělení, které se snaží podpořit věkově inkluzivní společnost:

- se vyhýbá identifikaci věku, a to ať už číslovkou nebo opisem, a to všude tam, kde je to možné a účelné, tj. kde to není nutné pro kontext reportáže nebo článku. Je-li nezbytné tyto charakteristiky zmiňovat, mělo by být zcela zřejmé, proč jsou pro daný kontext relevantní. Tato zásada je zvláště důležitá, je-li informováno o zločinu.
- se pokouší vyhnout situaci, kdy by styl prezentace citace či výroku, který je věkově diskriminační (ageistický), nebo který posiluje předsudky vůči stáří, vytvářel dojem, že se jedná o obecně přijímaný úhel pohledu, který by mohl být považován za legitimní. To se také vztahuje na ty situace, kdy je nějaká osoba nebo instituce nařčena z věkové diskriminace (ageismu). Ageistické citace uvádí, jen pokud je to obzvláště relevantní.
- se vyhýbá nepodloženým generalizacím.
- reflektuje užití čísel a podílů, přičemž pozorně formuluje jejich komentář.
- reflektuje postoj autora vůči tématu a problému. Žurnalista obvykle vkládá do sdělení „část sebe“, každému informování by proto měla předcházet reflexe vlastních postojů vůči stáří a seniorům.
- chápe témata spojovaná se stářím ve větší šíři, než jak je tomu dosud. Širší pokrytí témat přispívá k vystižení heterogenity seniorské populace.
- respektuje pravidla žánru. Např. zpravodajství by nemělo obsahovat dramatizující a hodnotící výroky, jeho cílem je informovat.
- se snaží vyhnout použití seniorských témat k infotainmentu, jak nejvíce je to v daném komerčním prostředí možné.

Zdroj: Sedláková, Vidovičová, 2005, s. 41-42

Příloha č. 5: Projekt bakalářské práce (text)

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Předpokládaný název práce

Ageismus a nejčastější stereotypy o seniorech

Námět práce

Dnešní populace stárne – toto téma je v současné době velice aktuální, protože podoba společnosti a věkového zastoupení obyvatel se výrazně mění, což nevyhnutelně přináší změny. Nejčastěji skloňované jsou změny ekonomické, ale neméně důležité jsou změny sociální (a sociálního klimatu společnosti). Proto je narůstání diskriminace starších lidí (seniorů) z důvodů panujících předsudků téma, které je potřeba řešit. Takovými předsudky mohou být škatulky typu: všichni staří lidé jsou senilní, nevykonní, nemocní, staromódní, konzervativní, neflexibilní, neustále si stěžující atp. Podobných mýtů je však mnohem více a bohužel se s nimi hodně lidí (většinou mladší generace) ztotožňuje, což vede k nahlížení na seniory jako na ty „jiné“ a není možno se s nimi tak snadno identifikovat. Jistou úlohu může hrát i dnešní tzv. výkonová společnost, která oceňuje jednotlivce vzhledem ke svému výkonu či užitečnosti a tudíž může seniory dle tohoto hodnocení odsouvat na okraj svého zájmu. Moje výzkumná otázka zní: *jaké nejčastější stereotypy panují o seniorech v naší (západní) společnosti?* Doplňkové, avšak neméně důležité jsou otázky: proč tomu tak je? Je možné nalézt nějaké východisko z těchto stereotypů?

Předpokládaná metoda zpracování

Práce bude zpracována analýzou dostupné literatury a proběhlých výzkumných šetření na téma ageismu, stárání, seniorů, diskriminace a příbuzných témat.

Předběžná struktura práce

Prvně ve své práci definuji pojmy ageismus, stárání, senior, diskriminace apod. pomocí odborné literatury a představím více pohledů na tuto problematiku – demografický, ekonomický, sociologický, psychologický. Popíši historický vzhled do problematiky ageismu – počátky, vývoj, podoby a především příčiny diskriminace lidí na základě vyššího věku. Důležité bude zmínit projevy a důsledky ageismu v dnešní společnosti. Hlavní částí práce bude shrnutí nejvýraznějších převažujících stereotypů o seniorech na základě uskutečněných výzkumů a teoretických prací a pokus o nalezení zdůvodnění takového smýšlení. Na závěr zhodnotím svou práci a uvedu možnosti pro budoucí výzkum na téma ageismu.

Orientační seznam literatury

- Jirásková Věra: *Mezigenerační porozumění a komunikace*. Praha: 2005
- Kuchařová Věra: *Život ve stáří: zpráva o výsledcích empirického šetření*. Praha: 2002
- MPSV: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice: sborník z mezinárodní konference*. Praha: 2006
- Papežová Eva: *Ageismus – vnímání seniory a postoje mladých dospělých*. Brno: 2009
- Simonová Lucie: *Perspektivy stárnutí: z pohledu psychologie celoživotního vývoje*. Praha: 2009
- Sýkorová Dana: *Autonomie ve stáří: kapitoly z gerontosociologie*. Praha: 2007
- Tmá Jaroslav: *Metodika získávání informací o diskriminaci cílové skupiny pro státní instituce: Analýza postupů úřadů práce při získávání informací o cílové skupině*. Brno: 2008
- Tošnerová Tamara: *Ageismus: průvodce stereotypy a mýty o stáří*. Praha: 2002
- Vidovičová Lucie: *Stárnutí, věk, diskriminace: nové souvislosti*. Brno: 2008
- Vidovičová Lucie: *Věková diskriminace - ageismus: úvod do teorie a výskyt diskriminačních přístupů ve vybraných oblastech s důrazem na pracovní trh*. Brno: 2005
- Vohralíková Lenka, Rabušík Ladislav: *Čeští senioři včera, dnes a zítra*. Brno: 2004

Konzultant: Doc. PhDr. Jadwiga Šanderová, CSc.